

Najlepša čestitka.

V staníci zaprti sedíš
Pri mizi, dekletce, slovesno;
Na pólo popirja strmiš,
In čelo se guba ti resno.

Kaj? Stíhi? — »Preljubi moj ded,
Če moja čestitka ti prija« ...
Nastopnih ne ločim besed —
Oh, težka je res poezija!

Hotela za rojstveni dan
Čestitko si dedu zložiti,
Zdaj vidiš: ves trud je zamán,
Saj pesem ne more to biti! ...

Obupano gledaš pred sé
In stiskaš srdito ročice,
In solze celó ti kropé
Mladostno razžarjeno lice ...

Čuj, štirinajstletna modrost,
Prav nič mi do srca ne seza
Ta tvoja molčeča bridkost,
Ta žalost in nema ta jeza!

Na ustnih presrčen nasmeh,
Takó se ga jutri okléni,
Ljubezen naj čita v očeh,
Radóst mu poljub razodéni!

Čestitanja lepšega ni,
Bolj pesem nobena ne prija,
Saj sáma si, deklíca ti,
Živeča takrat poezija! —

A. Funtek.

Madrigal.

Na oknu písana stoji še kupa,
V nji pópje, cvetje, kítice zelene,
Ljubezni vérne róžice in upa.

Nedeljo zadnjo je obétal priti —
A ni ga bilo: cvetje véne, véne,
Zamán prilíva zánj ubrani kiti ...

In v tretje prazníčna je vas — v gorici
Glasnó mladenke pevajo cvetoče,
Le ona sáma skriva blédi lici,
Za šípami slonéča — tího joče ...

Ranko.

Zádruga.

Povest.

Spisal Josip Starè.

XI.

gostilni »Pri parobrodu« bili so zadrugarji že vsi skupaj, jedinega predsednika še ni bilo med njimi.

»Kje neki tiči toliko časa?« vprašal je nepotrpežljivo Glavina. V tem zapôje zvonček nad vrati in prišel je bil Zagorski.

»Četrtnko ure prepozno!« zakliče mu Veselko.

Zagorski je bil slabovoljen. Molčé je odložil klobuk in vrhno suknjo ter sédel na svoj prostor.

»Dober večer!« pozdravil je továřiše in se silil na smeh. »Ali sem zamudil?« vprašal je, da bi kaj rekel, pogleda na uro in pozove: »Ciprijan, dva poliča vina! Če se predsednik pregreší, zasluži večjo kazen, nego drugi.«

»Žívio!« oglasijo se vsi zajedno, Veselko pa dodaja: »Pravila naša tega sicer ne določujejo, ali sam sebi človek smé naložiti, kolikor hoče. Toda, Milivoj dragi, povej nam, kje si se danes takó dolgo zamudil?«

»V Delfih«, rekel je bolj natihoma z zategnjenim glasom in smehljaje se pogledal prijatelje radoveden, kaj porekó.

»V Delfih!« ostrmé vsi.

»Kakó se ti je tam godilo?« vpraša ga sočutno in radovedno Glavina.

»Slábo, prav slábo; jeden vas se bode moral žrtvovati záme.«

»Kaj? Žrtvovati?« vzklikne Veselko in ga debelo pogleda čez naočnike, ki so mu zlezli na kràj nosa. »Žrtvovati se! Življenje dati záte! Prijatelj, preveč terjaš od udanosti naše.«

»Ne takó«, tolaži Zagorski, »jaz le mislim, da bi jeden vas moral prevzeti Maro!«

»Oho!« vzkliknejo továriši in se jamejo veselo smijati.

»Čuješ, Milivoj, to ti je toliko, kolikor dati življenje,« odgovori mu Glavina, »le obdrži jo záse!«

»Vi me nečete razumeti. Le na videz bi jo nekdo moral prevzeti za toliko časa, da bi se strina preverila, da Mara ni moja.«

»Tudi to je težka stvar,« razlaga Veselko; »Filipović je ne more prevzeti zaradi Tinčice, Radiniču je pošta vzela vso vero, Glavini in meni pa itak nihče ne zaupa v takšnih stvaréh.«

»In vender se bode le jeden vaju moral žrtvovati,« méni Radinič.

»Živko, poskusi ti,« namigne Filipović Glavini.

»Če bi le védel, kakó pi moral to začeti,« smeje se Glavina.

»Milivoj, reci, kakó misliš ti?«

»Moral bi Maro spremiti čez trg ter se ji na vso moč dobríkati, da bi te strina videla in če mogoče tudi čula kakšno pomembno, odločujočo besedo.«

A če se zmotim in se jamem prav pred strinino prodajalnico na ves glas smijati, kaj potem?« vpraša Glavina in se zopet smeje.

»Ti nisi za to,« trdi Radinič. »Ti ne znaš nikdar zatajiti burkaste svoje krvi; ako bi kdo mogel Milivoja spraviti iz zadrege, mogel bi ga Veselko, drugi nihče. Ni res, da mu ljudje ne bodo verjeli; naj le nekoliko časa dobro igra zaljubljenca, videli bode, ali mu verjamete ali ne.«

»Kaj?« zavrne mu Veselko z zategnjenim glasom in ga debelo pogleda. »Kaj, z ognjem naj se igram? A če se pri tem sam najbolj opečem! Kdo mi bode zacelil rane? Kdo me otel nevarnosti, v katero sem po nepotrebnem šel? Vas gotovo nihče!«

»Nič se ne bój!« tolaži ga zmeraj veseli Glavina, »takšen ptič, kakeršen si ti, bode tudi z osmojenimi krili zletel nazaj v slobodni gaj!«

»Dobro si rekel, Živko,« pritrdi mu Radinič, »Veselko se mora žrtvovati za predsednika našega.«

»Takó je! Živio, Veselko!« pritrdijo zadrugarji in primejo kozarce, da bi trknili v zdravje izvoljencu. Toda Veselko se ne gane. Poredno povési oči, kakor bi kàj imenitnega premišljal, potem obriše

naočnike, natakne jih na vrh nosa ter upira debele oči zdaj v jednega, zdaj v drugega tovarišev svojih. Končno se odkašlja in pravi:

»Obsodili ste me. Bodisi! Izkušati hočem, da rešim ljubljenega našega predsednika, a potem samega sebe. Vsega tega ne bi bilo treba, ko bi Milivoj le količkaj slušal dobrohotne moje svete. Ali kar je, to je. Zdaj se ne bomo pričkali o tem, saj smo možje. Le jedno vam rečem, da zdaj nihče več ne zini o tem. Jaz se žrtvujem, jaz bom storil, kar bom védel, da je najbolje, toda poučevati me ni treba nikomu. Da ste me razumeli!«

Oblastno je poudaril zadnje besede, kakor da si je v svesti težke naloge svoje. Prav modro se je držal in zatajil vsak smehljaj, ki mu se je vedno ponujal, saj o vsi stvári je drugače mislil, drugače govoril. Zdelo se mu je, da bode to le nova burka, prav za predpust, za kratek čas vedno veseli in razposajeni »Zádrugi«. Našel je še isti dan priliko, da je šel proti večeru v turško krčmo, napeljal besedo zdaj na to, zdaj na óno, in ko mu je Mara slučajno omenila, da pojde v nedeljo k frančiškanom k deveti maši, védel si je takoj izprositi dovoljenja, da jo spremi. —

V nedeljo je bilo neobično lepó vreme. Ponoči je zima zopet nekoliko pritislila in zamrznile so luže ter znova se strdil sneg, ki je prejšnji dan jel silno kopneti. Solnce je hitro razpodilo tanko zimsko meglo in četudi je bilo še brez moči, vendar je človeku dobro delo in marsikoga zvabilo iz hiše. Prnjavorske ulice so zopet oživele, a po trgu so se gospodje kakor poleti izprehajali semtertjã, predno so se pogubili po svojih pisárnah. Tudi strina si je dala svoj naslanjác postaviti pred prodajálnico, zavila se dobro v topla ogrinjala in zopet sedela na priljubljenem mestu. V tem je pri frančiškanih skupaj zazvonilo in ljudje so z vseh strani hiteli proti cerkvenim vratom. Prav med zadnjimi prideta okolo ogle lepá Mara iz turške krčme in Veselko, kakor da se jima ne bi nič mudilo. Ona je imela najlepšo pražnjo obleko na sebi in se sploh skrbno napravila, on pa je dejal na glavo visok, črn klobuk in si nateknil nove svetle rokavíce. Znanci, ki so ju srečevali, obstajali so nehoté in se ozirali za njima, zakaj takó ju še nikdar nihče ni videl skupaj. Nji se je pač videlo, da ji je bilo nekako čudno pri srci; ne da bi se bila sramovala, temveč bila je ponosna, zlasti če je kaka gospodičina zvedávo upirala oči vánjo; in vendar je bilo nekaj neznanega, kar ji je zaviralo noge, da ni takó lahko stopala, kakor kadar je sama šla v cerkev. Vse drugače se je védel Veselko. Slobodno je stopal kràj nje, nosil ji molitvenik in v jedno mér govoril vánjo, da se je zdaj nasmehnila, zdaj sramežljivo

povésila očí. Nikakor ni bil slep za to, kar se je godilo okolo njega, in če je kje zapazil kakega znanca, hitro se je obrnil proti njemu in glasno ga je pozdravil, kakor bi mu hotel rêči: »No, ali ne igram dobro svoje vloge?«

Gospodje na trgu so obstali in radovédno gledali za njima. »Oho, ali se je ta ujel?« čudi se stari sodnik, »ljudje so govorili o Zagorskem.« — Tudi strina ju je videla in zdelo se ji je celó, da je dobro čula nekoliko besed, ki so jasno pričale, da je Veselko tisti skrivnostni »nekdo drugi«, ki ga je Zagorski omenil, ko sta se zadnjič pričkala. Bilo ji je, kakor bi se ji bil težek kamen odvalil od srca. Grozno je trpela, odkar je prejšnji dan vzprejela iz prestolnice pismo od predstojnice, in vso noč ni zatisnila očesa, kar ni čudo, Vero je nje telegram v pravem pomenu besede zadel, kakor strela iz vedrega néba. Rahločutna déklica je jokala in obupavala, ali zvečer, ko so tovarišice nje zaspale, vzela je škatljico vžigalic, podrobila jim glavice in jih zaužila, da bi si končala mlado življenje. Ni umrla, ali strašne bolečine je trpela in le hitra pomoč zvédenega zdravnika jo je otela prezgodnji smrti. Strina se je zdaj še bolj kesala svojega prepira z Zagorskim; toda saj ni védela, da je hčerka takó zaljubljena vánj. Zdaj vse zopet poravna in še danes oddá drug telegram, ki Verico do dobra potolaži. Takó je stara sklepala v mislih svojih, odkar sta Mara in Veselko mimo nje šla k frančiškanom. Jedno le jo je še skrbelo, kakó bi mogla govoriti z Zagorskim, ki ga od ónega večera ni bilo blizu. Poslala bi pónj; ali če ne bi hotel priti, kaj potem? Ali tudi te skrbi se je iznebila prej, nego se je nádejala.

Zagorski je predobro poznal prihodnjo taščo svojo, nego da bi verjel v stanovitnost nje odpovedi od zadnjič. Čakal je le, kakó Veselko izvrši svoje »žrtvovanje«. Bil je domá ter za zaprtim oknom stal in pazil, kdaj pojdetá mimo. Ni dolgo čakal in bil je popolnoma zadovoljen. Dobro četrťinko ure se je še pomudil, potem se napravil in šel na trg malo na izprehod. Ko je dvakrat prehodil ves trg, zavije k strini, kakor da ne bi bila nikdar ničesar imela med seboj.

»Dobro jutro, strina, ali ne bode še premraz za pred prodajálnico?« vpraša jo nekako sočutno.

»Saj sem dobro zavita, ali V a s bode zeblo.«

»Ne bode; tudi ne utegnem sésti.«

»Čašica slívovke V a s bode ugréla,« ponudi mu starka, da bi ga kakšen trenutek zadržala, in pozove strežájko iz prodajálnice.

Zagorski se ni branil, nego slastno je posrkal čašico in si jo dal znova natočiti.

»Ta veljá! Kaj je sicer novega?« vpraša in prižiga smodko.

Kakor óni večer, samó s čisto drugimi čustvi, seže strina v žep, in podá mu list predstojnice. Zagorski je malo osupnil, ali hitro se je pritajil in na videz mirno čital. Dolgo je čital, zakaj prvi hip je bil v zadregi, kaj naj bi rekel, torej je zrl v list. Napósled se je le domislil, vrnil list strini in jo vprašal:

»A kaj ste odgovorili na to?«

»Doslej ničesar, ali še danes po telegrafu prekličem nesrečni svoj sklep od zadnjič in povem, da je vse — poravnano, da je vsemu temu krivo malo nespোরazumljenje in ležljivo obrekovanje.«

Pri zadnjih besedah je Zagorski začuden pogledal strino, in ona njega, in njiju oči so se ujele, ko so ljudje ravno prihajali od devete maše in je obema zazvenel na uho znani glas Veselkov, ki se je zopet prav živo dobrikal usodepolni Mari, spremljujé jo proti dômu. Prišedši pred prodajálnico, poklonil se je Veselko globoko strini ter se razumevno namuzal Zagorskemu, ki je tedaj tudi ljubeznivo pozdravil Maro.

»Nisem mislil, da se takó hitro odloči,« rekel je Zagorski za odhajalcema.

»Če se še ne premisli,« zavrne pomembno strina.

Zagorski je zmajal z ramami, a ne da bi še kàj zinil o stvári, ki je obema bila neprijetna. Kar je videl in slišal, pričalo mu je dovolj, da je vse pri starem; saj je strina prav takrat bila malobesedna, kadar je bila dobre volje. Zató se Zagorski ni dalje mudil pri nji, nego kmalu se je poslovil in máterinemu srcu prepustil, kakó potolaži na duši in na telesi bolno hčerko. —

Ob navadni uri opóludne so se zadrugarji zbrali »Pri parobrodu«, jedinega Veselka ni bilo. Kmalu pride tudi on čisto zasopen, in ni še dobro zaprl vrat za seboj, ko mu razposajeni Glavina zakričí naproti: »Pet minut prepozno, polič vina!«

»Kaj«, zavrne prihodnik vsem skupaj, »nove rokavice sem si kupil, vse dopóludne sem izgubil, in zdaj naj še kazen platim, jaz, ki sem se jedini žrtvoval za predsednika našega? Če sem zamudil, zamudil sem se v službenem zadržnem opraviilu, in to me reši vsake kazni.«

»Takó je!« pritrdi mu Zagorski, »ali kër sem jaz vzrok, da naš prevredni továriš ni prišel ob uri, plačam kazen jaz, da bomo dobre volje.«

In bili so veseli, kakor zmeraj, kadar so bili skupaj in kakor se je pristojalo mladim njih letom. Po obedu je Ciprijan na zadrúžno

mizo postavil zavitek dragocenih smodek in dve zapečateni butelji in se zadovoljno nasmehnil rekoč:

»To je poslala strina.«

»Živela strina!« rekel je jeden, »živio nje zèt!« vzkliknil je drugi, in pozno so zapustili gostilnico, ki je bila prevzeta prijetno dišečega dima dragocenih smodek.

XII.

»Žrtvovanje« ni težko stalo Veselka; vloga »zaljubljenca« dala mu je mnogo zabave, in tudi potem je rad zahajal v turško krčmo, češ, da ne bi strina uvidela sleparstva. Zagorskemu je bilo to sprva po volji, ali že v nekoliko dneh se mu je zdelo, da Veselko ni več tisti, ki je bil prej. Rad je bil sam, in če je bil v družčini, govoril je čimdalje menj, nikar da bi uganjal stare burke.

»Feodor, ti vlogo svojo predobro igraš,« rekel mu je Zagorski nekega dné pri večerji, »čisto si se uživel vánjo, to je preveč, tolike žrtve si jaz nikdar ne bi predrznil zahtevati od prijatelja in nečem biti odgovoren za nasledke. Zdaj bi bil že čas, da malo odjenjaš. Glej, ni še konca predpustu, toda po tebi soditi, rekel bi človek, da smo že sredi posta.«

»Milivoj, odločno sem rekel, da mi nihče ne smé dajati poukov, kakó naj igram vlogo svojo, in pri tem ostajam,« zavrnil mu je Veselko s takšnim rezkim glasom, da so zadrugarji kàr ostrmeli in se niti Glavina ni upal smijati.

Bilo je prvikrat, da se je v »Zádrugi« pokazala neskladnost. Ni bilo mnogo, ali bilo je dovolj, da se je za ves večer skazila dobra volja sicer vedno veseli továrišiji. Odslej je Veselko pogostoma izostajal od večernih sestankov in vselej poróčil, da je boléhen, ali da ne utegne priti k večerji. V »Zádrugi« so ga zeló pogrešali; saj ga ni bilo, ki bi znal vse takó lepó kratkočasiti, kakor on. Glavina je bil res tudi veselják, da je bilo malo takšnih; toda druge vzpodbujati na veselje ali zabavati vse društvo, tega on le ni znal.

Ko je neki večer Veselko znóva poróčil, da ga ne bode, zopet ga ni bilo pravega veselja v »Zádrugi, nasvetuje Zagorski:

»Pojdimo vsi v turško krčmo na črno vino; utegnili bi imeti mnogo šale. Stavim, da je Feodor pri Mari.«

Brez ugovora so zadrugarji odobrili predsednikov nasvet in kàr takoj odšli. Prišedši pred turško krčmo je Zagorski s prstom zažugal Glavini, da ne smé biti razposajen in se prezgodaj smijati, zakaj utegnil bi jim skaziti veselje. Zdaj so vsi štirje umolknili ter tiho po prstih

tavali skozi vélika vrata in čez dvorišče. Srečno so se priplazili do óne male »gospódske« izbe, ali tu je Zagorski továřišem namignil, da so skozi neko okence gledali, kaj se godí notri. Za mizo sta sedela Mara in Feodor, ki je pred sabo imel mérico črnega vina. Mara je z levíco prav nerodno držala kitaro, z desno pa je izkušala prebirati strune, kakor jo je učil Feodor. Videlo se je obema, da sta precèj razmišljena in da jima je malo do učenja. Namesto na prste, pogledaval ji je on v oči, ki so se vselej ujele z njegovimi, in vselej sta se razumela ter si povedala, kar se na usta ni dalo izreči. Zdaj se je on pomaknil prav k nji, prijel jo z levíco okolo pása, z desnico pa tanke nje prstke prestavljal po strunah. »Takó, zdaj je dobro,« rekel je in kakor bi trenil, poljubil jo je s táko strastjo, da so se ji kár zažarela mlada lica.

To vidèč se Glavina pod oknom ni mogel delj premagovati, ampak začel se je na ves glas grohotati, da se je čulo v izbo. Feodor se je nejevoljen ozrl, ali ta hip se odpró vrata in zadrugarji vstopijo.

»Dober večer, gospodičina!« pozdravi Zagorski, »Vi ste nam torej izneverili najboljšega našega prijatelja in veseljaka?«

»Izneverila? Jaz?« jeclja Mara.

»Vi, prav Vi! Bil je duša naših večernih sestankov, toda zdaj ga ni več med nami, skoraj vsak večer poroča, da boleha ali da ne utegne. Ali zakaj ne utegne?«

V tem so zadrugarji posedli okolo mize in Glavina prvi naroča:

»Gospodičina, dajte tudi nam črnine za lek, saj takó bolní kakor Feodor smo tudi mi.«

»Prav takisto sicer ne, vender krepila vsekako trebamo,« dodá Zagorski in tudi on si naročí mérico.

Ko je déklica odšla v klet, podražili so zadrugarji še malo Veselka, ali hitro so besedo navêdli na druge stvarí in zopet so vsi skupaj bili stari razposajeni prijatelji, ki so se do pozne noči kratkočasili, kakor takrat, ko so Maro snubili za Timofejev ples. Bil je zadnji veseli večer po prejšnji zadrúžni šegi. Takoj drugi dan je bil Veselko zopet čmeren in zamišljen, in továřiši so se jeli bati, da se je nemara res zaljubil. Zagorski ga je časih kàj podražil zaradi Mare, toda Veselko ni več razumeval šale in vselej mu je pikro zavrnil in prestregel daljni pomenek o tem. Tedaj si je Zagorski izmislil drugo zvijačo, da bi streznil zaljubljenega prijatelja in mu dokazal, da Mara ni zánj.

Začeli so se lepi pomladánski dnevi in zadrugarji so so po obedu malo skupaj izprehajali. Zagorski jih je obično vodil ob desnem brégu Volčjega potoka in večkrat se je pripetilo, da je prav takrat Mara

na drugem brégu prala. Veselku to sevéda ni bilo ljubó, ali prav zató se je Zagorski še rajši ondot izprehajal, naslonil se na držáje in čez potok začel kakšen pomenek z déklico. Pred prazniki je oče Pavlič vselej zaklal nekoliko dróbnice ter pred krčmo svojo za tisti dan odprl mesnícó, v kateri je sekala in prodajala njega hči. Zagorski se je tedaj s svojimi továřiši gotovo tja odšetal in se ustavil pred mesnícó. Veselka je to pač jezilo, ali niti ni mogel izprehodov ukreniti kam drugam, niti ni Mari smel prepovedati opravila, ki se ne bi spodobilo prihodnji njega ženi. Napósled se je čimdalje bolj ločil od svojih továřišev; samó pri obedu je še bil ž njimi, sicer pa je hodil vedno svoja pota, na katerih ga je spremljal le zadrúžni pes Davor. Lepa zloga v »Zádrugi« jela se je podirati. Zagorskega se je Veselko ogibal, kolikor se je mogel, ali kàr vzkipel je, kadar je videl, da ga továřiš namerava odvrniti od nje, ki jo je tolikanj ljubil.

Sprva je Zagorski res iz sáme porednosti časih podražil prejšnjega veseljaka, ali zdaj je imel poštene namene in na vso moč se je trudil, da bi mu zadržal korak, katerega bi se utegnil kesati vse žive dni. Mara je bila lepa in poštena déklica, ali niti po domači, niti po šolski vzgoji ni bila za omikanega uradnika gospódskega rodú. To so dobro uvideli prijatelji in uvidel je vsakdo, kdor je trezno sodil. Stari sodnik, ki je rad opazoval mlade ljudi, ta je kàr majal z glavo in rotil zadrugarje, naj rešijo továřiša, dokler je čas; naj mu v resnici, ne v šali dokažejo njega zmoto. Pa bilo je že prepozno. To žalostno resnico so zadrugarji od dné do dné bolj spoznavali, a hudó je bolela Zagorskega, zakaj predobro je védel, da je prav on kriv nesreče prijatelja, ki se je zánj »žrtvoval«. Silno je prosil Radiniča, naj bi on izkusil Veselka odvrniti od usodepolnega koraka. Radinič je bil rahločuten, vender se je bolje nego kdo drugi znal tektniti sitne in preobčutne stvari, da ni razžalil človeka. Prevzel je torej neprijetno poslanstvo ter se prav previdno prijel težke naloge. Kakor po naključji je nekega dné zavil okolo ogla ob uri, ko je Veselko obično odhajal na samotne svoje izprehode. Nič ni čakal nánj; že ga je videl na móstu čez Volčji potok, šel mu naproti in ga prosil, če se mu smé pridružiti. Veselko se ga ni branil, temveč prav rad ga je vzel s seboj; saj je že delj časa želel, da bi se mogel s kom kaj pomeniti, ki ga ne bi dražil in ščipal zaradi najnovejše njega »ljubezni«, in Radinič je bil jedini, kateremu je še zaupal.

V družini je prijateljema hitro potekal čas, pot se jima je krajši zdel nego sicer, in kàr osupnila sta, ko se blizu pred njima zasveti nova streha na zvoniku sosedne župnije.

»Predaleč sva zašla«, meni Veselko.

»Nič ne dé«, zavrne mu prijatelj, »bodeva se pa nazaj gredé bolj podvizala.«

Obrnila sta se in nadaljevala prejšnji pogovor. Če bi ju kdo slišal, ne bi rekel, da sta uda razposajene »Zádruge«. Menila sta se o tem in ónem, ali čisto nič se nista spominjala, kar sta skupaj preživela za svojega bivanja v Prnjavoru. Radinić nikakor ni mogel besede navêsti na poslanstvo svoje; večkrat je že imel besedo na jeziku, vender se je zoper premislil, bojé se, da ne bi továriša ujezil in mu skálil dobro voljo. Napósled se le ojači in začnè:

»Ni mi dobro v želodci danes; nádejal sem se, da mi bosta hoja in sveži zrak pomagla, ali nič mi ni odleglo. Poskusil bodem s črnino; pri Pavličevih imajo najboljo; menda me ne bodeš napačno umel, če pojdem k Mari na kozarček.«

»Kaj bi te napačno umel, saj nisi Zagorski,« odgovorí mu zaljubljeni továriš čisto mirno.

Radinić je videl, da je ujel pravi trenutek, zató je nadaljeval:

»E, Zagorski; saj ga poznaš, kakšen je, toda ne smeš mu zameriti. Prepričan sem, da ne misli ničesar slabega, in če se tudi malo pošali, žaliti te nikakor ne namerava.«

»Ne vem, kaj namerava; vem pa, da je med šalo in šalo velik razloček. Če kdo ceni nedolžno šalo, cenim jo gotovo jaz, kakor ste se dovolj prepričali. Ali Zagorski me zadnji čas takó grdó zbada, da me največji sovražnik ne bi mogel góraje: kjer le more, ponižuje in zaničuje nedolžno Maro, in to je, česar mu ne morem odpustiti.«

»Feodor dragi, nikar se ne jêzi! Tudi v tem bi se predrznil reči kakšno besedo v obrambo Milivojevo. Odkar se zadrugarji poznamo, nismo nikdar resno med seboj občevali. Vso dolgo zimo smo se šalili in dražili drug drugzega, ne da bi kdaj kdo komu zameril kako nepremišljeno besedo. Toda saj je ves ta čas ni bilo stvari, ki bi bila trebala resnega premišljevanja. Zdaj je drugače. Ti si se resnično zaljubil v Maro, a Milivoj bi te rad od nje odvrnil.«

»Kaj to njemu mari!« vzklikne Veselko in kri mu je od jeze šinila v glavo, »saj je on prvi izteknil vrline déklice, in nihče mu je ni branil. Šele, ko jo je hotel imeti le za kratek čas, jela se mi je smiliti, otel sem mu jo, ali pri tem sem čimdalje bolj spoznaval redke nje kreposti, začel jo ceniti in ljubiti, in zdaj — zdaj je moja!«

Zadnje besede je takó poudaril, da je Radinić že mislil pretrgati neprijetni pogovor; vender se zopet osrči in pravi:

»Vse je res, kar si rekel, in niti Zagorski ne sodi drugače. Le jedno misli — prijatelj, ne umej me krivo! — le jedno misli in to je, da Mara z vsemi svojimi vrlínami ni déklica, da bi mogla biti žena tvoja.«

»Zakaj ne? Ali morebiti zató ne, ker ni gospódsko spačena? Poznam jaz ženske, videl sem jih v večjih mestih, in prav zató, ker jih poznam, nisem se mislil nikdar žéniti. Ali zdaj, ko sem tu v tem pozabljenem kotu svetá našel takšno redko rožo, takó dragoceni biser ženstvá, zdaj sem spoznal vso nečimurnost mestne gospóščíne, gnusi se mi ta popačeni svet in prevzelo me je silno hrepenenje po nepokvarjeni prirodi, po — tihi zakonski sreči.«

»Ne bodem ti ugovarjal«, odgovorí mu mirno Radinić, »od srca bi ti želel in srečen bi bil s teboj, če bi ti kràj Mare res našel srečo, kakor si mi jo ravno opisal. Še več; upam celó, da jo najdeš, če bodeš za zmeraj ostal v Prnjavoru. Ali kaj, če te premestijo drugam? Če prideš v véliko mesto, pa se ti obudí želja po življenji, kakeršnemu si bil vaje od mladih nog, po življenji, v katerem si takórekoč odrasel? In če bode Mara tedaj videla, da jo nekaj dotlej neznanega loči od drugih gospij, in bode hotela biti njim jednaka in jih bode izkušala z zunanjim lišpom in nepremišljeno potrato prekášati, ker ne bode razumela niti dúševne, niti društvene njih olike; kaj potem? — Izginila bode tiha zakonska sreča; vsak čas se bodo porajale nove skrbí, nezadovoljstvo bode raslo bolj in bolj, ali v tem bode po malem ginila ljubezen, dokler ne bode čisto ugasnila.«

Veselko je le predobro čutil resnico prijateljevih besed, toda védel ni, kaj bi mu odgovoril. Nejevoljno je zrl pred sé in tiho stopal dalje. Radinić se je že kesal iskrenosti svoje in je potrtega prijatelja jel tolažiti.

»Nikar se ne jézi, Feodor, nisem te hotel žaliti. Saj ni, da mora takó biti, kakor sem rekel; saj se lahko motim, jaz, ki sem sam mlad in neizkušen. Samó to te prosim, dobro preudari in nikar se prehitro ne žéni, oba še lahko čakata kako leto.«

»Kàr jutri se ne bodem žénil«, zavrne Veselko, »in kakor véš, Mara ni moja prva ljubezen, torej se ni bati, da bi se prenaglil.«

Radinić ni delj govoril o tej stvári. Predno sta prišla v mesto, bilo je vse poravnano in dobre volje sta skupaj zavila v turško krčmo.

(Dalje prihodnjič.)

Romeo in Julija.

(III. dejanja 5. prizor.)

Prevel dr. K. Glaser.

Nmed vseh nagonov in čutov, ki pretresajo človeško srce in v oblast jemljó celo razum, kakor n. pr. ljubezen roditeljev do otrok, in nasprotno ljubezen otrok do svojih roditeljev, ljubezen do domovine, dvojba, častihlepje, zavist, bolest, sovraštvo in ljubezen do ljubljene osebe, je gotovo zadnji čut najvplivnejši, ker je povzročil v vseh časih in v vseh stanovih »neizrečeno gorje« in nedopovedno blaženost. Ni se tedaj čuditi, da so pesniki-pritlikavci in pesniki-velikani vseh dob opevali ta najnežnejši čut. Mitologija klasiških národov nam navaja mnogo vzgledov iskrene in požrtvovalne ljubezni, tudi sorodni národi, Indi, Slovani, Romani in Germani imajo v svojem slovstvu biser-umotvore, ki opevajo ljubezni muko in srečo; kdo se ne spominja Petrarkove »Lavre«, Tegnérjeve »Ingeborge« v Fritjovovi pravljici, Kalidasove Sakuntale in mnogo drugih? Vsakemu ljubitelju svetovnega slovstva se nekako nehoté vsiljuje vprašanje, kakó je slikal ljubezen pesnik, ki je znal najgloblje pogledati v človeško srce in tam zasledovati najskrivnejše gibanje, pesnik, kateremu ne zna vrstníka ne stari ne novi vek, kakó je slikal ljubezen v ženskem bitji — Shakespeare. Dasi nas zanimajo v raznih njegovih igrah ženske podobe, n. pr. Ofelija, Kordelija, Porcija, Desdemona, Miranda, vender je Julija nekakov poosebljen vzor ljubezni. V starem veku, ko kristjanska ideja ni bila takó prešinila in očistila nagibov in čutov človeških, ko še žena ni bila poblašena po besedi, označujoča svetu ravnopravnost z moškim spolom, kjer je bila žena bolj sužnica nego družnica móžu, ni bilo móči ustvariti takih vzorov ženske ljubezni, kakor je Julija. Julija je torej za vselej nekakov prototip ljubezni. Te tvarine ne bomo natančneje tukaj razpravljali, ker spada v uvod vsega prevoda, samó toliko omenimo, da je tudi naš nedosézni pesnik Prešérén v prvem sonetnem venci v nemškem jeziku: ¹⁾

»Steh', Wand'rer still! du wandelst in den Mauern,

Wo liebend sich zwei edle Seelen fanden« i. t. d.

misлил na Julijo. Če se je Shakespeare prevajal na druge jezike, oziralo se je najprej na »Romeja in Julijo«. Takó je v Nemcih Schlegel, ki je

¹⁾ Illyr. Blatt 1833, št. 26. Ne vérujemo, da bi bil ta sonetni venec res Prešérnov.

zlasti za svoje dóbe najtemeljiteje znal Shakespeara, prevel v poskušnjo iz Romeja nekatere prizore v drugem dejanji in objavil leta 1796. v Schillerjevih »Horah«. S Schlegelnom, ki je po sodbi ¹⁾ Friderik Bodenstedtovi pravi utemeljitelj in najboljši učitelj prevajanju pesniških umotvorov, tekmoval je Bodenstedt sam v omenjeni izdaji in si je uprav Romeja izbral prvim delom.

Prevajali so Shakespearea na razne jezike — čudo golemo — tudi v nevezani obliki. Tak prevod je izdal n. pr. Francoz Letourneur v »Bibliothèque Nationale« leta 1886. in je razdrobil V. prizor III. dejanja na tri kose, v VII., VIII. in IX. prizor!

Odlična italijanska pisatelja C. Rusconi in C. Pasqualigo izdala sta leta 1886. v Milanu »*Teatro Scelto di Guglielmo Shakespeare*«, illustrato da celebri artisti«, kjer se nahajajo v prozi prevedeni Hamlet, Romeo in Julija, Otello, Lear, Julij Cezar, Trgovca Beneški, Nevihta. Mnogo kričanja za nič, Dva Verončana. Prevod je točen, jezik uglajen, slike so lepe, pa — proza.

Dve leti poprej je izdal Giulio Carcano »*Teatro di Shakespeare. Scelto e tradotto in versi*«. Izdaja obseza kralja Leara, Hamleta, Julija Cezarja, Julijo in Romeja, Makbeta, Riharda III., Otella, Nevihto, Trgovca Beneškega in Henrika VIII.

Ta prevod se gladko čita, dasi je premnogobeseden; saj pa tudi od Italijana ni moči zahtevati lakoničnega govora; primer navedem pozneje, ko bodem govoril o hrvaškem prevodu.

Meni Slovani je šlo posebno do tega, da se poučim, kakó so tolmačili Slovani vélikega Britanca. Najprej mi je obžalovati, da nisem mogel dobiti poljskega prevoda.

»*Ruskaja Slovesnost*« obseza p. 81.—221. prevod Romeja in Julije, ki ga je izdelal Roskovšenko; pridejal je 7 strani opomb; letnice knjiga nima, samó toliko se razvidi, da je ta prevod I. oddelek XXXIII. knjige omenjenega časopisa.

Vso hvalo moram izjaviti o češkem prevodu, ki ga je izdal v »*Ustředni knihovni*« (zv. 116—118) v Pragi František Doucha in sicer v tretje (Třetí vydání; druhého překladu vydání druhé). Ta prevod kaže temeljito znanje angleškega jezika in vseh potrebnih komentarov; naslanja se tesno na izvirnik ter je čudovito lapidaren in posnema finosti angleških posebnosti. Od sile težko je, posnemati kratkost angleške besede, ker so n. pr. glagoli večinoma jednozložnice.

¹⁾ Shakespeare's Sämtliche Werke. Eingeleitet und übersetzt von A. W. Schlegel, Fr. Bodenstedt u. A. II. B., p. 423.

Tem neprijetneje me je presenetil Šenoe hrvaški prevod, ki ga je izdala akademiška knjigarna Lav. Hartmana v Zagrebu. (Brez letnice.)

Kakor ruski tudi hrvaški prevod nima prologa. Ne nameravam preresetavati vsega prevoda; oglejmo si samó nekatera mesta iz tega prizora tretjega dejanja. Izvirnik (Tauchnitz edition p. 63.—64, ima tá-le tekst:

Capulet. How now, how now, chop-logic! What is this?
 »Proud«, — and »I think you«, — and »I thank you not«
 And yet »not proud«; — mistress minion, you
 Thank me no thankings, nor proud me no prouds,
 But fettle your fine joints 'gainst Thursday next,
 To go with Paris to Saint Peter's Church
 Or I wil drag thee on a hurdle thither
 Out, you green — sickness carrion! out you baggage!
 You, tallow-face!«

takó-le slóve v hrvaškem prevodu:

»Gle ti cjepidlake!
 I gizda — harna i neharna opet —
 Oj, gospodično, ti mani se hvale,
 I liepo čekaj, da u četvrtak
 Grof Pariz k Petru svetome te vodi
 Il' ako nećeš, konopcem ću te ja!«

Tu polovica izvirnika ni prevedena; »chop — logic« ni »cjepi dlaka«; prva, druga, osma in deveta vrsta navedenega izvirnika so skoraj popolnoma izpuščene; v četrti vrsti se je preziral izraz »thank thankings, proud no proudy«. Jaz sem takó-le poslovenil izvirnik:

»Glej modro capo, glej! Kaj pa je to?
 »Ponosna«, — »hvala vam«, — »ne hvala vame«,
 In »ne ponosna«; ti prevzetnica ti
 Hvaležnih hval, gizdave gizde nočem!
 Pripravi za četrtak nežno telo,
 Da s Parizom napotiš se k Šent-Petru;
 Inače vlečem te na zanjki tja.
 Pošklad ti bledolična in vlačuga,
 Obraz od lója ti!«

Zdaj pa se primeri hrvaški in slovenski prevod!

Italijanski prevod slóve:

»Come? come?
 Che logica è codesta? e che mi canti?
 Altera — vi son grata. — Non altera
 Non vi son grata... Eh via! grata o non grata,
 Altera o non altera, tu dovrai.
 Madonna bimba mia, volger le tue
 Belle gambette, giovedi venturo,

In compagnia di Paride, alla chiesa
 Di san Pietro: se no, ti traggio io stesso
 Sovra un graticcio. — O sciabla tiscicuzza!
 Viso di cencio molle! sgualdrinella!»

Izraza: »with patience« (Romeo p. 64, l. 9) ni prevel Šenoa; p. 64, vrsta 15:

»wife, we scarce thought us bless'd
 That God had sent us but this only child«

ne pomeni:

»Vidiš, žena
 O božjoj smo ruci podvojili,
 Ter jedno dieto samo nam je dala« —

nego zmisel je:

»Mislila sva, žena,
 Bog nam poslal edino je to dete.«

(Romeo, p. 64, l. 28: »For here we need it not« je izpuščeno v hrvaškem prevodu; glasiti se ima: »Tegà ni treba«.

Romeo p. 64, l. 31—32:

»day, night, late, early,
 At home, abroad, alone, in company
 Waking, or sleeping, still my care hath been«

ni točno:

»I danju, noćju, sam i s prijatelji
 Za poslom igrom, sve se starah jadan«,

nego:

»Ponoči in podnevi, pozno, rano,
 Domá in drugod, sam, in v tovaršiji,
 Bedeč in spēč sem vedno mislil le« i. t. d

bliže, dasi ne popoln je Carcano:

»Giorno e notte, ad ogni ora, in casa e fuori,
 Solo ed in compagnia, desto o dormente
 Mia sola cura fu darle marito.«

Takó sem preresetal samó jedno stran izvirnika in prevoda; uspeh bi bil drugod isti. Inače se mora reči, da mu beseda gladko teče, kar se pri Šenoi tudi drugače ne more misliti; v govor ima vpletenih mnogo národnih prislovic. Na jednaki način blizu je ponemčil Lobedanz, naslanjáje se na angleški prevod, a ne na izvirnik, indijsko gledališko igro Kalidasovo — »Sakuntalo«; o njegovem prevodu pravi Fritze ¹⁾ »solche Uebersetzungen vermeiden wohl das Unbeholfene und Schwerfällige; der Ausdruck ist gewandt — die Auffassung aber meistens eine so ungenaue, dass von einer wirklichen Uebersetzung gar nicht die Rede sein kann. Es ist nur ein Schönthun mit dem Originale,

¹⁾ Sakuntala. Metrisch übersetzt von L. Fritze. Chemnitz 1877, p. VI.

das der Uebersetzer aus Mangel einer gründlichen Kenntniss der Sprache nicht versteht, oder aus Leichtfertigkeit sich nicht die Mühe nimmt zu verstehen.«

Kar se tiče prevodov na slovenski jezik, preložil je I. Pajk v »Zori« l. 1878., v 1. in 2. številki drugi prizor iz drugega dejanja; tudi Mariborski almanah »Lada« l. 1863. ima kratek odlomek.

Vpraša se, ali kaže, udomačiti tudi v slovenskem slovstvu to ali ono žaloigro Shakespearovo?

V medsobnem pogovoru izražajo celó humanistično izobraženi Slovenci mnenje, katerega se hoče poprijeti Prešérnov učenec:

»Bog ti zapláti úk, po tvôji vólji
Bom pél: gosénce káj na répo várje,
Kak pridelúje se krompír najbóljí;
Kakó odprávljajo se óvcam gárje,
Pregánjajo ušívím glávám gnjíde
Lovíti míš' učíl bom gospodárje.«

Ti Slovenci učé, da se naj nanaša vse slovstveno delovanje samó na praktične svrhe; jaz pa ne morem pritegniti temu mnenju, nego mislim, da že smemo v domači svoj log presaditi mojsterska dela prvih duševnih veljakov takih svetovnih slovstev, katera so nam oddaljenejša, iz sosedne nemščine bi naj ne prevajali. Ukrénil sem posloveniti »Romeja in Julijo« pa »Leara« in sem večinoma že dovršil delo; V. prizor III. dejanja objavljam tu v poskušnjo. — Tudi vzrok mi je povedati, zakaj sem se predrznil, lotiti se tega dela. Izdelal sem bil na Dunaji leta 1883. prvi nemški¹⁾ prevod indijske gledališke iger »*Pârvatî's Hochzeit*« in ga objavil v Trstu leta 1886. Soglasno je nemška kritika delo hvalila; jeden list v Lipsiji je pisal: »Das Drama berührt in seiner Eigenartigkeit anziehend und da die Uebersetzung durchaus fliessend und formgewandt genannt werden kann, sei die Ausgabe allen Freunden der Weltliteratur bestens empfohlen.« Celó konservativno-literarni listi v Avstriji in na Nemškem se niso spotikali nad vsebino, katera je jednaka vsebini tistih dveh indijskih gledaliških iger, ki sem ji prevel na slovenski jezik in nad katerimi so se jezili nekateri Slovenci, ker sta neki preveč — slastni!?! Ker sem napredoval v sposobnosti, prevajati v metriški obliki, sem si bil izbral dvoje najlepših iger Shakespearovih, da obogatim naše slovstvo z deli vélikega Britanca, pa deloma napišem *παινωδίζον* po Stezihorovem vzgledu.

¹⁾ Pri tej priliki izjavljam svoje mnenje, da tisti »ortodoksni« Slovenci ne sodijo prav, ki mislijo, da bi nobeden Slovenec ne smel napisati nemške knjige; tu pritrujem Prešérnu, ki méni (Illyr. Bl. 1838, št. 38), da se smé tudi tujki káj dati, če je delo pohvaljeno, ináče óna po pravici »auf Armseligkeiten blickt mit Hohn.«

Ta uvod tudi ni takó prešéren, da bi si mislil: Podal sem popoln zgodovinski pregled vseh prevodov »Romeja in Julije«, nego hoče samó dokazati, da se je pošteno trudil pisatelj tega članka, ozirati se na jednaka dela; veselil se bode, če najde odkritosrčno oceno in dobrohotno podporo, da bi moglo delo ugledati beli dan kot samostalna knjiga.

(Konec prihodnjič.)

Jožef Cimperman.

O petindvajsetletnici književnega delovanja njegovega spisal A. Funtek.

(Dalje.)

a dotični svoj list, v katerem smo naprosili Cimpermana, naj bi nam blagovoljno spopolnuje poslednji naš članek, napisal nekoliko črtic o dúševnem svojem razvoji in življenji, prejeli smo pismo, katero se nam zdi mnogostranski vredno, da je priobčimo doslovno, brez vsakega dostavka. Črtice, priložene temu pismu, znamenite so zlasti zató, ker čitamo iz sléharne vrste, kakó neumorno je Cimperman vse žive dni hrepenel po dúševni hrani, ali ne samó hrepenel, nego se takisto resno in vztrajno izobražal, in napósled, kakó hvaležno priznava tudi danes dobrodejni vpliv nekaterih obče znanih književnikov slovenskih, sósebnó vpliv Stritarjev in Levstikov. Evo torej pisma in dodanih mu zapiskov:

»Predragi mi prijatelj! Zvečine popolnoma resnična in jedino, kàr se tiče petindvajsetletnega neznatnega književánja mojega prelaskava sodba Vaša me je zeló razveselila, posebno zaradi tega, ker pišete, da ob slučajni priliki »petindvajsetlétnice« moje namerjate nekaterim obupujočim mladim pesnikom našim na mēni vidno dokazati, kaj se imenuje pristno čustvo, kaj resnično trpljenje, kaj moštvo i. t. d. Na potrebnega dela Vašega živo pričo — žal! — mórem Vam izmed vseh do sedaj znanih književnikov slovenskih služiti sevéda le jaz, ki zajedno iz najblažjega človekoljubivega razloga toplo želim, da bi Slovenija za mano nikoli zopet ne imela naslednika, vsaj ne po usodi mi jednakega! — Prósíte me, v imení dóbre stvarí, kateri sem vztrajno in odločno vselej bil zvest služabnik, naj Vam v zgoraj omenjeno književno svrho sam povem kàj natančnejšega zlasti

o dúševnem svojem razvoji in življenji, zakaj že tiskani 'viri' so časih presuhi, nedostatni ali celó kalní, in Vi želite, da bodi spis Vaš, kolikor možno, verodostojen. Prijatelj moj, srčno rad bi ustregel upravičeni želji Vaši, katera se po vrhu še tesno združuje s črtežem prihodnjega mojega književnega pôsla, vender bojim se, da Vam ne ustrežem. Povšečno ustreči Vam iz umevnih vzrokov navzlic vsi dobri volji tudi nikakor ne morem. Drži se namreč kdorkoli in kàr najvéstneje lepega uka tistega znanega grškega modrijana, nikdar ne bodeš dobro védel, kdo si, zatoorej nikdo sebe pravično soditi ne hòti. Dalje, dokler človek živi, ako je sploh katerikrat pokazal vsaj nekoliko zdrave razumnosti, smeti se je najbrž nádejati še česa od njega, zató ni neovržno veljavna niti druga, kamo li samosvoja sodba!

Dovolj. Prilóžene beléžke dobrotno vzprejmite v znamenje odkritosrčnega prijateljstva mojega in prevéčajte jih po najboljšem uverilu svojem.«

»Vsakega človeka dúševne zmožnosti najpristnejši dokaz je njega delo. Po delu razumnik najlože sklepa in sodi, kaj in koliko je komu res mogoče, dasi treba tu vedno poleg družega sósebnó pomisliti še na kraj in čas ter na svrho delu. Takisto uči sveto pismo, 'da dobro drevó rodi dober sad'. Vender tudi dobremu drevesu strézi umni vrtník že mlademu, potem se prirodno razvija in nam razveseljuje ob svoji dóbi z obilim akusnim plodom okó in srce. Najboljše drevó, prepúščeno samó sebi, če ne usahne ali ne zdívjá, rase počasi in še kesneje rodi užiten sad ...

Takóvo največ samoráslo drevó sem bil za zgodnje mladosti jaz: déblo zdravo, ali veje so bile, mislim, nekoliko menj pod véščó skrbjó, nego dobro; odtod tiste neprijetne kopáče, na katere se je časih upravičeno hudoval že marsikdo in ki samé odpadajo le polagoma. Skratka: pogrešal sem jaz, mladenič, starejšega, izkušenejšega vodítelja, kateri bi opréžno urejal in spravljaj v potrebno soglasje vso tvarino, katero sem zdušno proučeval na stráni blagosrčnega továriša Gorníka; zakaj prijatelj moj, dasi neobično nadarjen, bil je venderle mojih let, torej tega zadostno vršiti ni mogel. Toda osnovni kamen književni izobraženosti moji je položil Gorník, in dóbri genij moj, trdna volja, poznejša častna znanja z najveljavnejšimi možmí našimi in izobraženimi prijatelji, vse vkupe mi je koristno spešilo dúševni razvòj, da sem začel najprej dobro spoznavati in potem skrbno hvaležen zaplé-tati mnoge zijóče vrzéli oskromnega znanja svojega. Koliko sem

morda dosegel z resnim naporom svojim, sôdi slovenski svet; mênî tukaj ne pristojâ beseda.

Ko je Gorník, abiturijent, odšel iz Ljubljane, bil je nepozabni brat moj Frančišek že tudi gimnazijalec, in sedaj sem prvič mogel dejanski poskušati, koliko je vredno, čémur sem se prej učil toli trudo-ljubivo. Sprva in proti koncu gimnazijalnih studij bratovih, kadar je, sam izvrsten dijak, dasi že boléhav po šoli malone ves čas žrtvoval tistim 'instrukcijam', ne preprijetnim in redko, kakor gré, plačevanim, ali pisal pesmi, izdelával sem često zánj domače naloge, katere so, mênî sevêda v največje veselje, prejemale takšne redóve, kakor njega dotična šolska dela.

Po bratovi smrti sem živel nekamo osamel, četudi kolikor toliko združno z mnogimi tedanjimi še mladimi in oduševljenimi domorodci, izmed katerih imenujem zlasti prijatelje profesorje Rajka Peruška, Davorina Hostníka in Ivana Vrhovca, dalje meščanskih šol učitelja Jožefa Ciperla in Jurija Vrániča in pokojnega Viktorja Eržéna, ki je bil v obitelji naši kâr domač ter se je sam šaljivo nazival 'knjižničarjem in tajnikom mojim'. To so bile žalostne in časih vender vesele ure; žalostne, ker sem, občujé z omenjenimi mladimi prijatelji in znanci, dosti živeje čutil izgubo nádejepolnega mi brata, vesele, ker me je prav občevanje ž njimi posebno spočetka vedrilo in odvrčalo neplódnemu žalovanju kakor tudi vzpodbujalo moje močí na novo krepko delavnost.

Kaj mi je storil dr. E. H. Costa, povedal sem v »Novicah« leta 1876., kaj dr. J. R. Razlag, pisal v »Slovenskem Narodu« leta 1880., in razmérje med dr. Jan. Bleiweisom in máno se spozná lahko precěj iz nekaterih njega listov, ki sem jih priobčil tudi v »Novicah« leta 1883.

Dôkaj nedostatnejši bi bili že sicer ubogi podatki moji, in jaz največji nehvaležnik, ako bi v njih hvaležnozdušen ne omenjal še dveh izbornih móž slovenskih, in ta dva možá sta: prof. Jos. Stritar in pokojni Fr. Levstik. Kadar premišljam mlade svoje dní in mi obstane spomin pri teh dveh slikah, čutim se, rekel bi, tudi sam nekako pomlajenega, da srce vzkipeva od vedno živega spoštovanja, katero zvesto hranim obema nesebičnima učiteljema in dobrotnikomâ svojima! — Da izpregovorim najprej o Stritarji.

Leta 1866. je izdal tedanji ljubljanski knjigotržec Oton Wagner drugi natisek Prešérnovih pesmij za prvi zvezek neke namérjane »knjižnice slovenskih klasikov«; kakor znano, spisal je Stritar tej knjigi življenje Prešérnovo in océnil njega umotvore, da pred njim takó izvrstno še nikdo. Z mnogimi drugimi vrstníki, zdušnimi za slovenstvo,

proučeval sem slastno tedaj tudi jaz po Stritarjevem véščem razlaganju največjega našega pesnika, in vzbudilo se mi je takrat zajedno do Stritarja tisto mladostnoiskreno spoštovanje, katero nam zrelejša leta res nekoliko ohlajajo, toda popolnoma ne ohladé nikdar. Pokojni Mat. Cigale in Davorin Trstenjak sta se mi некоč pritožila, kakó redko mladina spoznava starejših pisateljev vrline, in možá sta v obče povedala resnico. Te obžalovanja vredne mladostne napake se mēni do danes ni treba kesati in Stritarju nasproti najmenj. Kolikorkrat pomislim še sedaj, kakó pozorno in sebi na stalno korist sem prebiral sprva v „Glasniku“ in pozneje v dunajskem „Zvonu“ sósebnó njega zlatozrnate „Literarne pogovore“, ki so resnično najkoristnejši književni „vademecum“ zlasti vsakemu mlademu ukaželnemu pesniku slovenskemu, vselej moram réči sam sebi po vsi pravici: Stritar je bil prvi tvoj strokovnjaški učitelj v poeziji, najprej javnim tiskanim pótem in kesneje s prijateljskimi zasebnimi listi svojimi, na čémer mu vedna pristojna čast in zaslužena hvala!

Kaj hočem napisati o Levstiku, katerega je v najugodnejšem času njega in mojega življenja dobra sreča privedla mēni prijaznivo naproti? Koliko bi pisal lahko in rad, in vender mi zopet velewa nekov notranji glas: pústi in stóri to po svoje, kadar bije tvoja ura! — Levstika je po moji misli najzvesteje naslikal leta 1870. v dunajskem in lani v „Ljubljanskem Zvonu“ njega mnogoletni prijatelj in najboljši poznavalec Stritar. Mēni torej, oslanjajočemu se na ta dva spisa, katera gotovo pómniyo vsi pravi čestitelji Levstikovi, ni treba druzega, nego soglasno ž njima poročati še od svoje strani, kakšen se je pokazal do mēne.

Osebnó sva se spoznala z Levstikom leta 1876. slučajno, ko sem vročega dné malega srpana v svoje in vozníka svojega okrepílo se ustavil za Gradom „Pri Sokólu“, tačas dobroznani gostilni, kjer sva s pokojnikom imela tudi še dolgo pozneje iz razlogov, obema najbolj prijajočih, književne poletne svoje „jour-fixe“, posebno dokler se niso začela kazati prva znamenja njega poslednje bolezni, katera ga je vsem najljubšim prijateljem odvráčala bolj in bolj. Toda ni spočetka najinega znanja nì ves čas pozneje se nisva z Levstikom shajala samó „na kozárce vina“ in prazno besedovanje, dasi sva sedévala vkupe često po šest do osem ur, ali še delj. Ne, teh živih pogovorov Levstikovih, stare, novejše in najnovejše književne zgodovine slovenske korenitega njega razlaganja, oprtega na dela, katera je prijateljski postréžno donášal s seboj in posojal mi tudi na dom, tega ne pozabim nikdar! On, strokovnjak, odkril je mēni dalje naj-

prvi umevno čudovito bogastvo in blagoglasje slovenščine, on snél raz dúševne oči moje mréno ter mi pokazal svet in življenje in slovenstvo posébe v pravi luči.

O Goetheji sem bral nekoč, da je bilo njega srce, akotudi malokomu znano, také veliko, kakor njega um, katerega je poznal vsakdo. Takšen je bil tudi Levstik, kar namesto mene najbolje povédi Prešérnova hči, gospodičina Ernestina Jelovškova. Globokočutno srce Levstikovo, ki je prebilo trpljenja kakor malokatero, ni zakrknilo, kadar je bila, v mirno zavetje priplavala njega ladja, ne, prav narobe: Levstik je ohranil človekoljubje svoje vedno neizpremenjeno, in akoravno sam ne bogat, izkazoval je vender rádosten, ljubezen do brata, dejansko, zlasti kjer bi se bilo nádejati resnične koristi za domovino.

Takóv živí mēni v svètlem spominu nenadomestni učitelj in blagodušni prijatelj Levstik. Držé se njega zdravih moških nauk in dobromišljenih navodov, bodem, kakor doslej tudi od sedaj neomajno hodil izbranim svojim pótem in zvest staremu gēslu svojemu:

Altius semper, non statim, sed gradatim! V to mi pomози Bog!»

Takó Cimperman. — Dovoljeno nam bodi za sedaj samó še nekoliko besed.

V »Ivérih« Cimpermanovih čítamo nekje nastopne stihe:

»Pohvalim naj tebe, ki sam se ne hvališ,
Srcá ne bóžaš in ž njim se ne šališ
Poštén, plemenit si, četudi — grča:
Potrébniku vréžeš hleba: ná!
In vinskega ne odmičeš vrča,
Prijazno ga tóčiš mu do vrhá,
Desnice ne stiska zloba ti krča,
Ko pómoč naj vdovi, siroti se dá,
Resnice branitelj stojiš in si stal
Vsekdar v viharjem bóji nevstrašen,
A lic ne móči ti sólzna kaplja,
Srcá ognjeno gorjé ne raztaplja,
Po bábjé nisi preplašen,
Ce krágulj piščé je kóklji pobral.
Globoko čutéč ne poznaš mehkužnosti,
Postrežen si brez vsakeršne sužnosti,
Srcé ti sodi, ko nánj se oziraš
Ter dvigaš brata in pot mu odpiraš!«

Naslovljeni ti stih niso, ali težko ni ugeniti, da so namenjeni Levstiku, ne pisatelju, nego človeku Levstiku. Kakó upravičeni so od

prve do poslednje besede, to vé vsakdo, kdor je ali osebno poznal Levstika, ali čital o njem prelepi spis Stritarjev v lanskem letniku tega lista. Da se nam še bolje in lepše pokaže Levstikov blagi značaj in njega prijateljsko razmérje proti Cimpermanu, priobčimo nastopno črtico, katero nam navaja gospodičina E. Jelovškova, na čémer jo dostojno zahvaljamo:

... »Bilo je dné 2. grudna leta 1882., baš na rojstveni dan očeta mojega, ko pridem od Cimpermana k Levstiku in ga v spominu na svojega očeta prosim, naj bi Cimpermanu nekoliko pomagal ter mu preskrbel kuríva, ker ubožec zmrzuje. Zajedno ga prosim, naj bi nekoliko popazil nánj, zakaj mēni sámi je za nekaj tednov oditi. Levstik mi je obetal oboje in je bil mož-beseda. Cimperman je namreč tačas, ko sem bila z dómi, zbolel jako nevarno. Slučajno zvem o bolezni njegovi in se précej vrnem v Ljubljano. Dné 18. grudna pridem k Levstiku. Opravičuje se mi, da mi ni poročal ničesar, češ, zadržavala ga je sáma prepóved Cimpermanova. Nató me vpraša, ali je pač bolniku dovòlj strežbe in pomočkov? Odgovorim mu, da ne, nego da ima jedino to, kar mu je že dal on sam. Pristavim še, da namerjam pisati gospé Razlagovi, ker mi je nekoč rekla, naj se obrnem do nje, ako bi potrebovala česa. Levstik stopa nekaj časa po sobi, napósled obstojí pred menoj in izpregovori: „Nekaj Vam moram povedati.“ — „Kaj takega, gospod Levstik?“ vprašam in ga gledam pričakujé. Dolgo me gleda bistro tudi on, končno deje: „No, nič posebnega. Veste, nekomu sem dolžán 40 goldinarjev, ali óni človek je že umrl. Kaj pravite, ali naj jih dam Cimpermanu?“ Odgovorim mu: „Gospod Levstik, ako vedó mrtveci kàj o tem, kar se godí tukaj, gotovo bode mož, komur ste bili dolžní, zadovoljen, če daste denar Cimpermanu, saj če ga je kdo potreben, potreben ga je on!“ Zdajci vidim, kakó se Levstiku porosé očí. „Torej naj mu dam denar? Toda Vi ga morate nesti in ne smete povedati, odkod je! Recite, prijatelji so mu ga nabrali.“ Potem zavije bankovce v popir in mi jih izročí, rekoč: „Prav vesel sem, da sem se iznebil tega dolgá, kateri me je že dolgo težil!“

Kaj nam preostaja še rêči? To dejanje govori dovolj glasno samó; zdi se nam, da nam rahlo ali živo zvené na uhó Levstikove znane besede:

»Skrbi záse, ljubi brata,
Dvigni ga, odprl mu vrata,
In sodník naj bo srcé!« —

(Konec prihodajč.)

Národopisne posebnosti.

Píše Ivan Vrhovec.

II.

Morjenje otrók.

í je menda živali, ki ne bi zastavila za mladiče svoje vseh svojih močij; če je treba, brani jih celó z življenjem. Prirodopisci nam pripovedujejo genljive dogodke o ljubezni starih do mladičev. Medvédki mladiče pobrati je popravek, ki se ga loti le najpredrznější lovec, skoraj bi dejali, človek, ki mu do življenja ni posebno dosti. Spominjajmo se, kakó brani kóklja svoja piščeta, od katerih zapodi celó velicega psa.

Tembolj nas osupnejo poročila potopiscev, ki nam pripovedujejo, da žíví po svetu mnogo národov, ki samí svoje otroke pobijejo in moré. Ko so v preteklem stoletji odkrivali otočja Tihega mórja na vzhodu Avstralije, naleteli so prav na vsakem to grozovito navado. V Evropi je izobražen svet neverjeten zmajeval z ramami, češ, da je stvar do dóbra nemogoča. Kakó bi človek, »krona stvarjenja«, četudi stojí na najnižji stopinji omike, mogel v sebi zatreti čustva, ki jih je priroda vcepila celó najdivjejšim zverém, levom in tigrom! Poročila daleč po svetu potujočih mornárjev so se zdela tem neverjetnejša, ker so si Evropci mislili ravno takrat neizobražene národe v rajski pristnosti in nedolžnosti živeče in brez hudobnih nagibov, s kakeršnimi je bil okužen tedanji svet. Domišljali so si jih take, kakor sta bila Adam in Eva pred grehom. Minilo je mnogo let, predno so jeli Evropci verjeti, da je resnica, kar se jim poroča in da se resnično nahajajo národje, ki samí davijo in pobijajo otroke svoje.

Pri tem pa je izobraženi svet konec preteklega stoletja pozabil, da so bili tej grozoviti navadi udani takisto národje, ki so si pridobili v zgodovini sloveča imena ter gospodovali vsemu tedanjemu svetu. Vsakemu nas je pač znana pravljica o Cirovi mladosti, ki ga je dal njega stari oče Astijag vreči v vódo, ker so mu vedeževálci prerokovali, da ga pahne kdáj s prestola. Otroke so morili v starejših časih celó Grki. Pri Špartancih je skrbela še država za to, da so se slabotni in betežni otroci odpravljali. Sicer niso ravno zahtevali, da morajo umreti, vendar pa mati otroka, o katerem se je starejšinstvo izreklo,

da ne bode Špartancem nikdar delal častí, ni videla nikoli več. Vzeli so ga ji in ga rekli odnesti na poseben za to določen kraj v goróvji Tajgetu in ga prepustili tam usodi, naj je ali lakote poginil, ali ga raztrgala divja zvér, ali ga pobral kakov usmiljen podložnik špartanski, kakšen perijék ali helót ter ubozega črvíča vzgojil za svojega.

Niti toliko izobraženi Atenjani niso prepovedovali na jednak način iznebljati se svojih otrók, le da se je moralo zgoditi to v naj-zgodnejši mladosti. Kaznovali so roditelje, ki so izpostavili in kam na stran položili otroka, ki so ga začeli že vzgojevati. Zlasti je veljalo to o dečkih, z déklicami so pa smeli storiti to celó še pozneje. Proti déklicam so bili zakoni menj ostrí, ker so imeli roditelji dolžnost hčeram dati dostojno dóto.

Jednako pravilo je veljalo pri Rimljanih. V najstarejših časih je bilo izpostavljanje otrók prav navadna stvar. Tej starorimski navadi so pripisovali početek Rima. Pravljica o Romulu in Remu nas uverja dovolj o tem, da so stari Rimljanje izpostavljali svoje otroke, in kakor so počenjali stari, po tem so se ravnali tudi poznejši rodovi. Omika, do katere so se pospeli Rimljani n. pr. v dóbi cesarjev, izpremenila ni te stare navade prav nič, zakaj prav v dóbi cesarjev, ko je gospodoval Rim vsemu tedaj znanemu svetu, izpostavljali so otroke takó pogostoma, da je bilo groza. Pač je veljala neka stara prepóved, ki so jo pripisovali celó Romulu, po kateri je moral pustiti Rimljan vse dečke in vsaj vsako najstarejšo déklico živo; isti zakon je prepovedoval svojega otroka usmrtiti pred tretjim letom in še takrat je moralo v to privoliti pet najbližnjih sorodnikov. A za ta zakon se najbrž nihče ni brígal, sicer bi v dóbi cesarjev ta grozovita navada ne bila takó zeló razšírjena, kakor je bila. Po vsem se kaže, da se Rimljanom ni prav nič napačnega zdelo, če se je iznebil kakov revež na ta način svojih otrók. (Nitsch, Beschreibung des Zustandes der Römer, 1807. I. Bd.).

Isto navado nahajamo tudi pri starih Germanih, katerim je bilo sicer dovoljeno storiti s svojimi otróki, kar so hoteli, toda le predno je novorojenec kàj zaužil ali predno je v očetovi hiši zajokal. Pozneje otroka moriti je bilo prepovedano, izvzemši če so bili roditelji takó ubožni, da ga nikakor niso mogli vzrediti. Temu dosledno so pokopali v severni Germaniji po smrti kakega ubožnega oproščenca tudi njegove otroke poleg njega, le najstarejšega je vzel časih njega gospod in ga vzredil (Grimm, Rechtsalterthümer).

Ta grozovita navada je veljala tudi še po razrušenji rimskega gospódstva in šele krščanstvo in muhamedanstvo sta jo zatrli pri

svojih vérníkih, toda ne zlahka, ampak po velikih težavah in tekom dolzih let. Krščanska cerkev je v zgodnjem srednjem veku žrtvovala vse svoje moči, da bi odpravila ta nedostatek. Izdajala je ostre prepovedi, žugala z časnimi in večnimi kaznimi in sedel je že Karl Vélíki na prestolu, toda morjenje otrók v krščanski Evropi še ni bilo zatrto. Misliti se je moralo na druge pomočke. Leta 789. so sezidali v Milanu prvi nájdenški závod, kamor so vzprejemali odložene otroke. V istem Milanu se je osnovala v 12. stoletji pobožna družba, ki si je razven drugih pobožnih nalóg stavila tudi to, da je iskala odloženih otrók. A tudi cerkev sama je storila, kar je mogla ter vzgojevala najdence z vso skrbljivostjo. V 13. stoletji je pozivala roditelje, ki menijo svoje otroke umoriti, naj tega ne storé, temveč naj jih prinašajo pred cerkvene duri. V znamenje, da otrochè še ni krščeno, polagali so zraven njega solí.

V čast človečanstvu pa recimo, da so bile pri Grkih, Rimljanih in poznejših krščanskih národih taki dogodki izjeme, ki so se prigajali le redkokrat, četudi večkrat nego dan danes. Toda nahajajo se še sedaj národje in sicer mnogo národov, gotovo večina vseh zemljanov, ki svoje otroke dosledno ne le stráni mečejo, nego jih tudi moré. Ni jeden del svetá ni izvzet od te grozne navade, niti Evropa ne. V Evropi jo je opazoval stari Linné pri Laponcih, torej dovolj zanesljiva priča. Razširjena je po večini Azije, Afrike, Amerike in je bila do najnovejših časov razširjena po vsi Avstraliji in Oceaniji, to se pravi po otokih, ki jih prištevamo temu najmlajšemu in najmanjšemu delu svetá. Nekdaj so morili vsi Avstralci svoje otroke in jih moré še sedaj povsod tam, kjer se ne bojé angleških kaznij. O tem, ali naj novorojenec žíví ali ne, odločuje po nekod oče, po nekod mati. ki rôdnega otroka ne umorí le svojeročno, nego si ga tudi pripravi za obed ter povabi nánj najboljše svoje prijateljice. Po stari navadi si smé ona odrezati ali odtrgati prvi in si izbrati sevéda najslastnejši kós. Potniki, ki so prehodili dokaj Avstralije, trdijo, da se pomorí tam najmenj tretjina otrók, rajši pa še več. Skoraj neizogibna je smrti méšaním otrokom iz evropske in avstralske krvi.

Morjenje otrók je še sedaj v polnem cvetu po zapadnih otočjih Oceanije, pričénši od Nove Gvineje tja do Fičijanskih otokov, po vzhodnih pa je ali že popolnoma zatrto, ali se nahaja le še v kakem skritem kótičku najoddaljenejših otokov. Tod so namreč otočanje že skoraj vsi h krščanstvu izpreobrnjeñi, ali pred prihodom misijónárjev je bila ta grozovitost v navadi celó po ónih otokih, katerih prebivalci so se bili popeli že na precejšnjo stopinjo omike, n. pr.

na Tahitiji, na Novi Zelandiji, na Havaji ali Sandwichsovih otokih i. t. d. Polinezi so pripovedovali misijonárjem, da bi bilo šlo po nekaterih otcčjih ljudstvo do dóbra pó zlò, ako ne bi bili prišli Evropci še v pravem času tjakaj. Ko so dospeli prvi misijonárji do Tahitija, videli so, da se pobije tudi mnogo odraslih ljudij, človeške daritve so bile jako pogoste; mnogo jih je palo v večnih nikdar prejenjajočih bôjih, ali število vseh teh še ni doseglo števila précej po rojstvu umorjenih otrók iz vseh stanov. Gotovo več nego dve tretjini otrók je na ta način pomrlo. Najzanesljivejši priči, misijonárja *Nott* in *Ellis*, ki sta živela leta in leta med temi divjaki in v vedni dotiki ž njimi, trdila sta, da nista mogla na Tahitiji zvédeti niti za jedno mater, ki ne bi bila podušila več svojih otrók, če jih je le imela. Nekatere so jih pomorile po šestéro, osméro in še več. In čudno! Roditelji niso imeli nikakega pojma o tem, da počenjajo kàj napačnega, temveč so o teh moritvah govorili odkritosrčno in odgovarjali vsem vprašanjem, ki sta jih misijonárja stavila v tej stvári. Zvédela sta, da pusté prvega otroka po navadi živega, ali največ dva, vse druge pomoré. Jednake izkušnje so preživeli misijonárji tudi po drugih otokih in po Avstraliji in zvédeli, da se pomorí povsod več déklic nego dečkov, katerim so rajši prizanašali, zakaj iz dečka je vzrasel lahko kdàj izboren ribič, veslák, vojak ali sicer koristen ud divje človeške družbe, ženska pa nikakor ni mogla toliko zaléči. Vrhu tega je bila ženska še pri vseh teh rodovih najzaničevanejša stvar na svetu, zaničevanejša od najgršega ščenéta. Roditelji se torej nikakor niso pomišljali žrtvovati ženskega zaróda.

Vzroki za to grozovito navado so pač različni, najprej je prisililo divjake k nji zlasti po Avstraliji in po nekaterih skalnatih in nerodovitih otokih pogrešanje najpotrebnejše hrane. A za vse otoke to nikakor ne velja, zakaj nekateri, in ravno Tahiti je takšen, so sila rodoviti in dájó svojim prebivalcem zadosti hrane, ne da bi se jim bilo treba preveč truditi. Posebno bodi to rečeno o plemenitih rodbinah, katerim so bili vsi podložniki pravi sužniki, ki so jih tlačili in trpinčili kakor nekđaj graščáki ubozega tlačána. Skrb, kakó naj preživé svojo deco, tlačila jih gotovo ni, vender so tudi oní morili svoje otroke. Počenjali so to iz stanovskih predsodkov, ker so hoteli, da ostane njih plemeniti rod neomadeževan po nestanovskih ženitvah.

V Avstraliji je marsikatera mati umorila svoje dete iz prav običnega vzroka, ker se je n. pr. hotela iz tega ali ónega vzroka nad svojim možem znositi. Zopet drugod so bili materam otroci odveč, ker so jim bili pri njih obilih pôsljih v napótje. Havajec je pobil svojega

otroka, če mu je obôlel ali preveč kričal. Čudno! Misijonár *Williams* pripoveduje o neki materi na Fičijanskih otokih, ki je svojega otroka le zato umorila, da je mogla namesto njega dva druga vzeti za svoja, in Avstralke doje in vzrejajo grde zanikarne pse, Dingo zvane, z vso skrbljivostjo, v tem, ko svoje otroke brez pomisleka davijo. Neizogibna je skoraj po vsi Avstraliji in Oceaniji smrt vsem bolehnim in betežnim otrokom, a na nekaterih polineških otokih imajo pa ravno take otroke v največji časti, ker menijo, da se je preselil vánje kakšen dobrodelen duh ter s tem ali ónim znamenjem na otrokovem životu namignil, da že tičí v njem.

Dvójci se vidijo Oceancem velika nesreča, zato pomoré najpogosteje oba, vselej pa gotovo jednega njiju, čudno vender je, da pusté n. pr. Avstralci, ki moré sicer déklice, od dvójcev raznega spôla ravno déklico živo.

Ali nimajo ti divji ljudje prav nobenega čuta, prav nobene ljubezni do svojih otrók? Imajo jo, in to je ravno najnerazumljivejše. Otroke, katere puščajo žive, strežejo in vzrejajo s toliko ljubeznivostjo, da bi bile divjakinje lahko marsikateri evropski materi v vzgled. Oče in mati, bratje, sestre in bližnji sorodniki se trudijo napravljati dróbnemu črviču kár največ veselja. V njegovi najnežnejši mladosti mu je dovoljeno vse in komaj shódi, učita ga oče in mati v vseh spretnostih, ki mu jih bode v življenji treba. Pozneje ga dasta v neko šolo, kjer ga kakšen star mož izurja v metanji bumeranga, v nastavljanji mrež in enakih spretnostih, déklice pa se učé pri starih ženah tkanja, pletenja mréz, plaht in druge hišne priprave.

Nekaterim misijonárjem se hoče dozdevati, kakor bi bila ravno prevelika ljubezen do otrók vzrok njih prezgodnje smrti. Kdo okuša pač grenkosti življenja menj nego otroci in v kakeršnem razmerji je kdo tu umrl, v takih bode živel po veri teh divjakov na ónem svetu. Zakaj bi torej roditelji ne privoščili svojim otrokom po smrti najprijetnejšega življenja, to se pravi, zakaj naj bi jih ne pomóрили, dokler se niso obesile še nánje téže in grenkosti tukajšnjega življenja? S tega stališča je tudi razumno, da žalujejo roditelji za umorjenimi otroci ravno takó ali še bolj, kakor za ónimi, ki jim odnirjó prirodne smrti.

Oglejmo se še po drugih delih svetá. V Aziji n. pr. je morjênje otrók po večini kitajskih pokrájin, po vsi severni Sibiriji, pri Kamčadalcih, Kurilcih, Koreancih, Japoncih, Sijamcih in sicer po vsi Zadnji in Sprednji Indiji in v osrednji Arabiji v navadi, udana ji je torej večina Azijatov. Tudi ti národje pomoré vse déklice, največ pusté živo

v vsaki rodbini po jedno, n. pr. Jakuti v severni Sibiriji. Toda Hondi, Račputi in drugi razrodje v sprednji Indiji in drugi.

Prava klasiška dežela za morjênje déklic pa je *Kitaj*. V tem oziru ga menda ni trdosrčnejšega národa na svetu. Kitajec se pač oveseli rojstva sinovega, toda za rojstvo hčere se ne zmeni, izvzemši toliko, da jo ukaže umoriti ali izpostaviti. Hčerka je Kitajcu brême, ki se ga kolikor mogoče rad hitro iznebí. Skozi in skozi praktiški Kitajec ceni otroke svoje po tem, koliko mu utegnejo kdàj koristiti. Takih nazorov pa niso le siromaki nego tudi bogatini. Hči ne bode hiši nikdar koristila, temveč škodila, zakaj omožila se bode ter odnesla s seboj še dóto iz hiše. Omožiti se pa mora, saj je skoraj ni večje sramote ne le zánjo, nego za vso nje rodbino, če ostane samíca. Toda brez dóte bi sevêda ne maral nihče zánjo; po nevestah brez dót ne vpraša noben kitajski ženin.

Če se porodí torej Kitajcu déklica, šteje si to v nesrečo, bodisi že preprostega ali plemenitega stanú, plemenitaš se čuti še tem nesrečnejšega, zakaj ošabnež bi nikakor ne dovolil, da bi se omožila hči z ženínom nižjega stanú; toda ženini visokih stanov zahtevajo primerno dóto, sicer kažejo ljudje po ulicah s prstom za njimi.

Kitajcu skoraj ne preostaja družega nego spraviti nedolžno hčerko s poti, vender jo rajši izpostavi, nego umorí. Sevêda je na Kitajskem po zakonu oboje prepovedano, ali godí se le vsak dan in vsi vsako leto ponavljani zakoni ne izdadó nič. Da bi se ta grozovita navada vsaj nekoliko zatrla, daje vlada po vélikih mestih zidati hiše za náj-dence. V Kantonu se vzprejme vsako leto po najmenj 5000 déklic vánjo.

V Pekingu se vozi vsak dan pred solnčnim vzhodom po več z volí vpreženih vóz, ki pobirajo umorjene ali pa še žive izpostavljene otroke. Čim večje je mesto, tem razširjenejša je to morjênje. Po nekaterih kitajskih pokrájinah ne pomoré vseh déklic, zlasti v notranjih deželah jih pusté vsaj polovico živih, po jedna déklica pa se nahaja tod v vsaki rodbini prav gotovo, če jo je usoda Kitajcu sploh prisodila.

Jednakih nazorov so v tem oziru prebivalci obeh Indij zlasti v notranjih krajih. Tudi tod je morjênje prepovedano po dežélskih in verskih zakonih, toda Inda, zlasti Rašputa je bolj strah sramote, da bode ostala njega hči ali samica, ali se pa ne bode mogla svojemu stánu primerno omožiti, nego strah pred njegovim božanstvom Budo in vsemi zažuganimi kaznimi. Zató umorí najprej svojo hčer in potem se začne s svojim bogom za storjeni greh pogajati. Pri tem mu pomaga sevêda za dobro plačilo zvezdogled in čarodéjec kàj rad. Trinajsti dan

po umoritvi se prikaže v sobi, kjer so hčer umorili in jo po navadi tudi pokopali, razstelje po tleh krávjaka ter si skuha in použije propisano jed. S tem je prevzel vse nasledke greha náse in očistil také rodbino.

Angleži se trudijo na vso moč odpraviti te surove šege. Njih jako ostrí zakoni so se pokazali že kàj koristni, o čémer naj pričajo naslednje številke. Leta 1842. je bilo pri indiškem razrodu Čarečah razmerje med moškimi in ženskami táko, kakor 7 : 62, ali že deset let za tem táko, kakor 17 : 67. Pri nekem drugem indiškem razrodu Hond zvanem, se je nahajalo leta 1848. v 2150 rodbinah le okolo 50 déklic, toda leta 1853. že 900 čez štiri leta starih. Te številke kažejo pač dovolj jasno, kakó zeló je bilo v prejšnjih časih morjenje déklic po teh krajih razširjeno.

A čiste vestí n. pr. Kitajci pri tem nimajo. V provinciji Honan pripisujejo duši otrokovi veliko moč. Zatorej nesó otroka, ki ga menijo izpostaviti ali utopiti, po velikih ovínkih na dotični kraj, da ne bi po smrti otrokovi raztogočeni duh našel pota nazaj v očetovo hišo. Zaradi gotovosti zavezujejo še otrokom oči.

Po Afriki je pa menda ni večje dežele, v kateri bi ne morili otrók, ravno to velja tudi skoraj brez izjeme o vseh indijanskih rodovih južne in severne Amerike tja do Grenlandije. Dasi prisili tudi te razrode dostikrat ubožnost in skrb, kakó bi vzredili novorojenca, vender vpliva tudi še mnogo drugih vzrokov. Nezakonske otroke poméčejo nekateri razrodje vzhodne Afrike takoj v vódo, Abesinci jih pri tisti priči pobijejo, v tem ko nekateri drugi razrodje v njih bližini, n. pr. Kunama, ali pa nekateri Indijani južne Amerike takšne otroke celó skrbhljiveje vzgajajo od drugih. Na Madagaskaru pobijejo ravno také kakor v Avstraliji vse otroke, katerimi oče in mati nista oba domačina. Na Tahitiji se je nahajala preimenitna skrivna plemenitaška družba Arcoi. Ako nista bila oba zakonska istega stanú, morali so vsi njiju otroci umreti, če se to ni zgodilo, pehnili so dotičnika iz svojega stanú.

Betežne otroke pobijajo skoraj povsod. V Afriki je to znano n. pr. o prebivalcih Akre v zapadni Afriki, v vzhodni pa v Vanika, ki sploh drugačnih nego betežnih otrók nimajo navade moriti, ali ne daleč od njih stanujoči Masaji pa jih pusté žive. Na jugu jih moré Kafari in Hotentotje, v Južni Ameriki pa prebivalci Gvajane, nekdaš so jih spravljali s poti tudi stari Peruvanci, češ, da je takšne otroke kakšen hudoben duh »obsedel«.

Sicer pa v Ameriki nimajo navade otrók moriti, razven če so dvójci. V tem so jednaki Avstralcem, Abisincem in Suahelijem v Afriki,

kateri si pomagajo tudi s tem, da jih prodajo. Vidi se, kakor bi jih bilo umorjenja nekako groza in skoraj takó si lahko razlagamo navado nekega drugega afrikanskega razroda: Vanjamvezi. Ti umoré le po jednega dvójcev, a namesto njega položé poleg ostalega kakšno v živálsko kožo zavito stvar ter ravnaajo z njo prav takó, kakor z živim otrokom. Morjénje dvójcev se poroča dalje o Kafrih, tu in tam tudi o Madagazih, zlasti na vzhodni stráni tega vélikega otoka. Tudi o Hotentotih zatrjujejo nekateri potopisci takisto, vender drugi temu oporekajo. Toda brez dvojbeno je obično pri Kamčadalih in Kurilcih v vzhodni Aziji.

Nasprotno temu pa so za nekatere národe dvójci velika sreča. Hotentotje so n. pr. kàj ponosni nánje; isto takó se dvojcev oveselé kaliforniški Indijani in nekateri razrodje v Beninu v Afriki. Duala zamórci izkazujejo takóvi materi veliko čast in potnik in misijónar *Riis* je naletel v Akimu na kralja dvójca.

Za morjénje novorojčencev nam naštevajo potniki najrazličnejše vzroke, iz katerih se dá posneti, da je največkrat venderle njih vera ali praznovérje vzrok. O marsikakem národu vemo to celó za gotovo. Na Cejlonu n. pr. in tudi drugod po Indiji odločuje jedino le zvezdo-gledec, čarovnik, v tem, ali otrok živi ali se usmrti. Če se mu zdi, da je rojstveni dan otrokov nesrečen, umoré ga brez obotavljanja. Taki nesrečni dnevi so n. pr. pri Takuih v vzhodni Afriki srede, pri Bambarih pa petki.

Sultan Badr-el din iz Palembanga je dal umoriti novorojenega sina svojega, ker se mu je prerokovalo, da ga otročè spravi kdàj v nesrečo. Praznovérju žrtvujejo tudi Madagazi svoje otroke, Kamčadali pomoré vse v kaki vihar ni nòči rojene otroke. Suaheli pomoré ali poprodajo vse, ki dobé v zgorenjih čeljustih prej zobé, nego v spodnjih in Kafri tiste, ki jim prezgodaj izpadejo prvi, mléčni zobjé.

Načini pa, po katerih se iznebljajo roditelji svojih otrók so pri različnih národih različni.

Večinoma jih izpostavljajo, v Kitaji je ta način skoraj jedino v navadi. Takó so počenjali kakor smo čuli, tudi Atenci, Špartanci in Grmani. Izpostavljali so jih na take kraje, koder so utegnili ljudje mimo prihajati.

Na Cejlonu jih posajajo na mravljišča velikih mravljincev. O usmiljenji pri takih národih pač ni govora. Avstralka prime svoje dete za noge ter udari ž njim po tleh ali ob drevó, da se možgani razkropé na vse strani. Polinezi in Avstralci jih pokopavajo tudi žive. Jednako navado imajo Hotentotje, vzhodni Afrikanci, Račputi. In-

dijani južne Amerike in drugi. Dokaj grozovitejši so bili v prejšnjih časih prebivalci Tahitija, ki so lomili svojim otrokom ude pri nogah pričenši, češ, da s tem duši pokažejo pot, po kateri naj se umakne iz života.

Na Fičijanskih otokih (Oceanija) tiščé otrokom usta in nos toliko časa, da se zaduše, na Kitajskem jim devajo mokre prte na usta, ali jim natlačijo vánje pepela in rajževega zrna. V Novem južnem Walecu v Avstraliji jih zadušajo z dimom, ob reki Murray v Avstraliji pa natlači mati novorojencu žrjávica v ušesa in jih zadela s peskom. Kamčadali mečejo svoje otroke žive psom. Kitajci jih utapljajo v posodi, polni vode, po nekaterih krajih Indije jemlje za tó tudi mleko. Račputi n. pr. skopljejo luknjo v zemljo, napolnijo jo z mlekom in utopé v njem otroka, vender pa je v Indiji priljubljen še najbolj opij, ki nežno stvárco hitro vpijani in ob jednom tudi umorí.

Ta žalostni pôsel opravljajo pri nekaterih razrodih matere, pri drugih očetje, pri nekaterih pa imajo za to posebne obrtnike; na Tahitiji so bile odločene v morjênji izvežbane ženske in po Fičijanskih otokih so vsaj prej hodili strokovnjaki po vaséh povprašujé, če ni kâj opravka zánje.

Odkar pa se razširja krščanstvo bolj in bolj, izginja ta grozovita navada od dné do dné in ne bode več minilo mnogo desetletij, ko se bode o detomóru pripovedovalo kakor o kaki skoraj neverjetni pravljici.

Reformacija v Slovencih.

(V tristoletni spomin smrti Jurija *Dalmatina* (dné 31. vélikega srpana 1589), pisatelja slovenske »Biblije«.)

Spisal Andrej Fékonja.

(Dalje.)

ežélni stanovi štajerski, koroški in kranjski, katerih pretežna večina je itak bila prestopila k novi veri, zahtevali so leta 1556. od cesarja Ferdinanda I. slobodno izpovedanje evangeliškega verstva. Ferdinand jim tega sicer ni dovolil; ali, ker je na vse strani imel toliko raznih skrbij, in zlasti v tedanjih vójnah turških nikakor ni mogel pogrešati pomoči »slo-

venske« gospôde: dopustil jim je vender sv. obhajilo pod obojo podobu (kruha in vina), dokler ne izreče o tej stvári razsodbe svoje tedaj zborujoči koncil ali cerkveni zbor tridentski. Zató so ponavljali deželni stanovi prošnjo svojo na vsakem zboru, ki se je zaradi dovoljenja davkov in vójne sklicaval vsako leto in o drugih prilikah tudi med letom; dokler jim ni Ferdinandov sin, nadvojvoda Karol, na (omenjenem) deželnem zboru v Brucku leta 1578. odobril slobodnega veroizpovedanja, pogodivši si, da mu bode prosto delati na svojih posestvih in po vojvodskih mestih, kakor bode sam hotel.¹⁾

Ker so tudi nekateri cerkveni poglavárji slovenski (Kazianer, Seebach) bolj »ljubili mir ter niso hoteli v svojih škofijah napravljati očitnih, morebiti celó krvavih zdražeb«: tedaj je — piše Trdina — »ljudem bilo do malega bolj na voljo dano, izvoliti si to ali ono vero; tudi duhovščina ne posebno zadrževana, ako se komu katoliška vera več všeč ne zdi; od zgoraj se je molčalo, od spodaj pa tudi ni bilo dovolj moči, srčno ustavljati se zopet zmagujočim luteranom. Tedaj se katoliška vera od leta do leta gubi in zavrača v čimdalje ožje kroge; samostani stojé večidel prazni, beseda deželnih duhovnikov je preslaba, glas vpijočega v puščavi; z jedno besedo: po vseh slovenskih krajih zmaguje nova vera. — Leta 1564. se je šteló že mnogo več luterskih nego katoliških Slovencev, akoprem so bile cerkve po deželi še zvečine v rokah katoliških prebivalcev. Cesar, ki je bil v strahu pred Turki, dovolil je sedaj očitno stanovom slobodni obred nove vere, in oni zopet so mu to s tem povrnili, da so na Turke šli in premagavši jih v Bosno zapodili. Pa vkljub temu, da je luterstvo malone povsod dobilo veljavo, vršilo se je vender vsaj v Kranjski preverjanje ljudstva mirno, brez posebnih prepirov in prelivanja krvi, ki se je isti čas v drugih krajih, zlasti v Francoski in Holandski v potokih pretakala zavoljo nove vere.«

Črtica o tedanjem življenji.

Kakšno je bilo po nekaterih krajih pri nas življenje ob času verske razdraženosti in verskih prepirov, kaže nam nekoliko posebno poročilo iz Kranja leta 1595., ki nam ga je priobčil Jan. Parapat v »Letopisu Matice Slovenske« za leto 1870. str. 119. Ker so stvari verjetno da več ali menj bile si podobne ali i jednake tudi po drugod, kjer se

¹⁾ Starè l. c. IV. 186; Vojvodstvo Koroško 66.

je takó bil ugnezdil duh novovérski: zató podajemo tudi tu isto investje célo (ki je poleg še zanimivo v oziru na nekatere istovrstne prizore, vršéce se uprav tudi v naših dneh).

Neimenovani pisalec pravi v omenjenem poročilu:¹⁾

»Prešerno in nesramno obnašanje se razširja, ljudje preklinjajo in zabavljajo od zore do mraka, zasramujejo in posmehujejo se v hišah, skozi okna in po ulicah brez nikakeršne kazni. Podnevi pijančujejo in ponoči neprenehoma do jutranjega svita ne le mestni prebivalci, ampak tudi preprosti kmetje. V nedeljah in praznikih vré iz bližnjih krajev starina in mladina v mesto. Pred cerkvenim opravilom tekajo že v žganjarnice. Kar očitno po ulicah ga srkajo, v prodajalnicah, pa tudi po hišah in ne samo po krčmah, tudi pri sedanjem mestnem sodniku. Časih se dobro pretepó in potem se gugajo pijani kakor nespametna živina v cerkev. Ne mine še opravilo, takój hité k novemu vincu in posedajo ves božji dan pri polni majoliki. Drugi začenjajo na vse zgodaj kegljati na kegljišči, najrajši blizu mosta, in zamujajo službo božjo. Zopet drugi stavijo ali kockajo v neki koči ves ljubi dan do trde noči in še dalje. Toda ne samo v praznikih se godijo take reči, tudi v ponedeljkih; v tržnih dnéh ni boljše, da se sploh pohujšujejo tuji ljudje. Po 10, 20 celó 50 gld. izgubivajo. Pred nekaj leti so se stekli in dva ubili. Poleg tega se roté in preklinjajo tako strašno, da bi se kar zemlja odprla in požrla igralce in njih brloge. Kadar vse zapravijo, izrastejo nekaterim dolgi prsti, da jamejo krasti; drugi pridejo na beraško palico z ženami in otroki vred.

V poprejšnjih časih so ob nedeljah in svetkih zjutraj pred cerkvenim opravilom in pozno zvečer ljubljanskim voznikom in tovarnikom z verigami branili, da niso mogli ne v mesto ne čez most. A sedaj, mili Bog! nekateri nimajo nobenega praznika. O zapovedanih postnih dneh jedó meso, da se vprek letí, nekatere celó silijo. — Nekateri luterani, ki znajo čitati, zbirajo druge okolo sebe in jim oznanjujejo svoj dozdevni evangelijs. Na Brdo in k Sigesdorferju letajo sedaj bolj nego kedaj.²⁾ Brez dovoljenja prodajejo posestva mestna, cerkvena, bolničina, n. p. njive, vrtove itd. Kupci smejo prodajati pred službo božjo, in brez ozira na betezne in bolnike skačejo, plešejo in godejo nekateri, kakor jim srce poželi. — Pri pobiranju davkov več potrošajo

¹⁾ Po besedi Parapatovi poleg: Mitth. d. hist. Verein. f. Krain 1867 p. 92—93.

²⁾ Na Brdu je bival tedaj luterski propovednik Jernej Knafelj, katerega je (leta 1579.) iz Kranja iztiranega v isti graščini baron Eck bil vzprejel, a je bilo od vlade večkrat prepovedano, hoditi tja Knaflja poslušat in vzprejemati od njega dozdevnih sakramentov (Istotam str. 113). — Sigesdorfer je bil bržčas kakov graščák.

nego nabirajo, pri kupčijah pa za likof zapravljajo po 10, 20 in 30 gld. Sploh se godé krivice; neki beneficijatov podložnik je moral pri pre-pisovanji zemljišča platiti 150 gld. Davke nakladajo samovoljno, temu več, drugemu manje, kakor jim pride na misel. Za hoste in gozde nikdo ne skrbi; kdor more, kaj ugrabi. Bésnica (?) je pripuščena tujcem, mostnine že za blizu 1000 gld. niso všeli v račun; duhovnikom in cerkvam pa posestva jemljó in sebi prilaščujejo.«

Takó nepoznani izvestitelj Kranjski leta 1595., o katerem pa sicer naš poročevalec (Parapat) pripomenja, »da je nekaj pristransko in preživo pisal.«¹⁾

Katolikov odpòr ali protireformacija.

Takšnemu počenjanju novotarskemu in takó silnemu napredovanju luterstva se je bilo začelo od strogo katoliške strani dakakor tudi nasproti delovati — kakor je že bilo tu in tam omenjeno. No izprva le slabo in zató naravski z neznatnimi uspehi. Cesar Karol V. (l. 1519.—1556.) imel je tedaj v Italiji hude vojne s francoskim kraljem Francem I.; brat njemu nadvojvoda Ferdinand (od l. 1531. rimski kralj) pak je avstrijske in ogerske dežele moral braniti proti mogočnemu turškemu sultanu Sulejmanu. Pač je bil Ferdinand že leta 1523. ukazal, da mora vsakdo oblastvu izročiti ali sam uničiti vse krivovérške knjige in spise; in dve leti pozneje isto ponavljajoč, prepovedal je še nadvojvoda v bodoče nastavljeni učitelje brez škofovega dovoljenja; dà, niti pogovarjati se ne bi smelo o Lutru. A leta 1528. je Ferdinand vzajemno s kardinalom Matejem Langom, nadškofom salcburškim, in Krištofom Rauberjem, škofom ljubljanskim in sekovske škofije upraviteljem, imenoval posebno komisijo, katera je preiskavala posamezne fare gledé pravovérstva in dajala potrebne napotke ter novo vero zatirala in poravnavala tudi druge nerednosti. Ali to ni bilo baš kaj izdatno in ne trajno na dolgo; le takó nekako bolj mimogredno, po nekoder celó neporajtano.²⁾

Med cerkvenimi poglavarji se je vérskim novotarjem v Slovencih prvi bil postavil v bran ljubljanski škof Urban Textor, »sin revnih Kraševcev, pa z dušnimi zmožnostimi obili oblagodarjen«, ki je (po besedah Trdinovih) »zapustil slaven spomin« in se bode »vedno štel med prve zvezde slovenskih katolikov.« Leta 1548. je Textor pri kralji Ferdinandu dosegel vsaj toliko, da je bil Trubar in nekoliko drugih

¹⁾ Prim. tudi Ant. Kodra roman »Luteranci« v Kresu 1883.

²⁾ Lj. Zvon VII. 759; Križanič III. 58; Orožen: Dek. Cilli 43.

reformatorskih kolovódij pregnanih iz dežele; in tedaj »zopet pridobi on škofovemu sédežu z najlepšim vzgledom, z varčnostjo, bogaboječim življenjem spoštovanje in svetlost, ki je bila v največjo kvar in nečast katolištvu zvečine izginila. Vzgleď škofov prešine tudi druge katolike; zveste potrdi v gorečnosti, omahujoče zopet v stanovitnost vzpodbode. Čim večje je število in oblást luteranov, s tem večjim navdušenjem se jim tudi on nasproti postavi. Sam gre leta 1556. v novoverni Kranj in tu vpríčo velike množice, ki se je na semenj (»žegnanje«) zbrala, tako presrčno govori, da ganjeno ljudstvo priseže zopet na staro, katoliško vero. Zaman ga luterani na vse strani ovirajo in mu celó s smrtjo žugajo, ako od svojega izpreobračanja ne odstopi. Ako bi bil dalje živel (umrl je l. 1558. v Donauwörthu), ni dvomiti, da se nova vera nikdar ne bi bila tako dolgo držala na Slovenskem« — misli Trdina. No, hipni uspeh Textorjevega truda ni imel stalnega vpliva.¹⁾

Razširjanju nove vere je dalje še odločneje stopil na pot cesarja Ferdinanda I. najmlajši sin

Nadvojvoda Karol,

kateri je leta 1564. dobil vladó v takoimenovani Notranji Avstriji, t. j. v Štajerski, Koroški in Kranjski z Gorico in Trstom. Novi vladár, stolujoč v Nemškem Gradci, »bil je unet katolik, ki je sklenil proti novi veri ravnati ostreje, nego njegov oče; pred vsem pa je želel kmete pri stari veri obdržati, ali jih, kjer so se že preverili, znova k nji privedi« (Trdina 110.). Naš zgodovinopisec J. Starè označuje njega delovanje v tem oziru v obče takó-le (IV. 189.):

»Nadvojvoda Karol je takoj prva leta vladanja pokazal, da ga je volja, povrniti katoliški cerkvi v svojih deželah nekdanjo veljavo. V tem prizadevanji so ga podpirali njegovi katoliški svetovalci, pobožna njegova žena Marija Bavarska in jezuviti, katere je nadvojvoda najpreje pozval, da so v Gradci opravljali postne propovedi, potem pa jih je nagovoril, da so se za stalno naselili v njegovem prestolnem mestu, kjer so zaslepljeno ljudstvo imeli s poukom odvráćati od krivoverstva. Razven tega je Karol najpredrznějše protestantske propovednike, kakor n. pr. Trubarja takoj iz dežele izgnal, kakor hitro je zasedel vladarski prestol. Štajerska, koroška in kranjska deželna gospóda, ki so po večjem bili protestanti, upirali so se na vso moč ukazom svojega vladarja ter zahtevali verskó slobodo. Ti prepíri so se vsak čas ponavljali, ali brez uspeha, kajti Karol ni odjenjal od svojega sklepa in, ako je kedaj na videz nekoliko odjenjal, storil je zato,

¹⁾ Trdina l. c. 106, 107; Letopis Matice Slov. 1870. 112.

ker je od gospôde trebal pomoči zoper Turke. Takó je plemeniti gospôdi ustno dovolil, da smejo slobodno spoznavati protestantsko vero; ali mestom in trgom te pravice nikakor ni hotel dovoliti (— razven že zgoraj o tem predmetu imenovanim mestom: Nemškemu Gradcu, Judenburgu, Celovcu in Ljubljani!). Ko so pa gospôda bili vse bolj in bolj prevzetnejši, preklical je Karol tudi te besede in začel brezozirno zatirati luterstvo. Najnevarnejše protestante je dejal v zapor, druge je izgnal iz dežele, a njihove knjige je dal očitno sežgati. — Najlepši sad Karolovega prizadevanja je bilo katoliško vseučilišče v Nemškem Gradcu, katero je skrbni nadvojvoda s papeževim in cesarjevim odobrenjem utemeljil l. 1586. ter ga poveril učenim članom Jezusove družbe.«

V kolikor se te naredbe Karolove in njih uspehi posebej tičejo Slovencev, to moremo navesti nekoliko posameznostij zlasti za Kranjsko.¹⁾ Tù je bil takoj po nadvojvodskem ukazu zabranjen slovenski »Cerkveni obrednik«, ki ga je bil Trubar sestavil (l. 1564.) za bogoslužje lutersko. Zaradi Trubarja samega dotični ukaz na izgon sicer istega leta deželnemu zboru ni bil priobčen, ker tà zaradi groznega pomora v Ljubljani tedaj ni zboroval; no vendar je moral Trubar nató meseca malega srpana leta 1565. iti za stalno v Nemčijo. Jednako sta bila izgnana novoverska propovednika iz Metlike in Novega mesta. V luterskem Krškem pak je (l. 1567.) novi župnik Polydor de Montagnana protestantskega propovednika Weyxlerja odpravil in skoro nazaj izpreobrnil blizu vse mesto. Dalje je v Gorico nadvojvoda Karol poslal posebno komisijo, na čelu nji ljubljanskega škofa Konrada Glusiča, katera komisija je velela vse krivovérske knjige pokončati, protestantom pak je dala na voljo, da se ali novi veri odpovedó, ali zapusté deželo. Tedaj se je tudi Vipavska dolina zopet vrnila v staro cerkev; le 26 oseb je bilo takó trdovratnih, da so rajši popustili stari dom, nego novo vero. V Kamniku je Karol županu zapovedal, vse protestante iz mestnega svéta iztrebiti, propovednike pa pregnati in ako se zopet prikažejo, pozapreti jih. Istotako je v Rádovljici nadvojvoda protestantski mestni svét razpustil in velel izvoliti novega katoliškega. Na Bledu je okrajni glavár Lenkovič ljudem prepovedal, poslušati luterske propovedi in jim je pretíl tudi s kaznijo v denarjih. Mestnega župana iz Kranja so v Nemškem Gradcu vrgli v ječo, ker je protestantskemu propovedniku Knaflju dovolil v mestu stanovati (l. 1579.). Navzlic nadvojvodskemu ukazu mestni svét Knaflja vendar ni izgnal in je namesto zaprtega župana izvolil novega protestantskega.

¹⁾ Poleg Staréta 188, Trdine 110, Križaniča 69.

Tudi v Rádovljici so se luterski meščani leta 1587. pri deželnem zboru v Ljubljani pritožili zoper (bajè) nepostavno in neusmilno ravnanje nadduhovnika rádovljiškega in prošta ljubljanskega Gašperja Freudenschussa v svetnih in cerkvenih pòslih, kateri pritožbi so se pridružili tudi Ločanje, Blejci, Bohinjci in drugi. Kranjski stanovi so tem pritožbam in prošnjam do nadvojvode Karola dodali nekatere vzglede brezozirnega neusmilnega vedènja katolikov do drugovercev navzlic verski pogodbi v Brucku in se ostro pritožili zoper táko postopanje ter zahtevali, naj se ljudem pušča verska sloboda in popravijo krivice, pretèci: da se ne lotijo prej niti adrese niti posvetovanja o letnih doneskih za hrvaško gránico in o drugih potrebah. Ker komisárji niso vzprejeli pritožbe, zapustili so luterski poslanci zbornico in ostal je samó duhovenski stan, češ, da hoče dovoliti adresu. A premalo jih je bilo. Vladni komisárji so pretili z razpuščenjem zbora, ako ne stori svoje dolžnosti in po posebnih poslancih ne odpravi verskih pritožeb do nadvojvode. Stanovi se niso udali. In da so vzprejeli vladne terjatve, prisiljeni so bili komisárji dné 18. svečana leta 1587. vzprejeti pritožbo. — Dà, rádovljiški meščani in drugi zaradi nove vere preganjani podložniki iz bližnjih krajev zlasti z Blejskega, vzdignili so se leta 1587. celó na upòr. Dvesto jih je bilo skupaj, in z orožjem udarijo proti Blejskemu grádu. Od hiše do hiše gredé so postavljali s slovesnim trobentanjem krivovérce v poprejšnje kmetije, s katerih so jih bili katoliki pregnali, rekoč: »Postavljamo te na zemljišče in vračamo ti, kar je tvojega, da bodeš graščini pokoren s štibro, davkom, tlako in z vsem zunanjim, kar pa zadeva vest in dušo, nisi dolžen ubogati.« No, Ločanje in Blejci so se na posredovanje svojih gospodárjev, frizinškega in briksenskega škofa, vender vrnili zopet v staro cerkev; »udati so se morali morebiti ne toliko boljšemu prepričanju, kolikor vedno rastoči sili.« ¹⁾ Le Rádovljičanje in Bégunjci so še ostali trdovratni; tukaj je propovedoval J. Dalmatin (l. 1588.) pri vdovi Juliji Kacijanarjevi.

Vse te nadvojvodske naredbe zoper luterane so torej res bile le »polovične in zla niso s korenem iztrebile, ampak samo nekoliko ovirale« (Križanič). »Tudi v Ljubljani« — pravi Trdina — »začelo se je sicer med tem ostreje proti novi veri govoriti in delati, ker je škof Seebach previdel, da v takih časih milost in prizanašanje več škoduje, nego hasni. Pa njegovi nameni izpodleté zaradi ošabne novoverske stranke, in on sam se reši iz smrtne nevarnosti le s tem, da naglo zapusti Ljubljano, v katero potem silno privrè slovenskih luteranov,

¹⁾ Takó J. Parapat v Letopisu Matice Slov. 1872—73 str. 8—10,

katerim je v domači vasi njih vera bila prepovedana. Pa tudi po malih mestih in po deželi je zmaga katolištva nestanovitna, česar so bile krive zlasti tačasne razmere. Karola so začeli namreč Turki hudo pritiskati; on se je mogel braniti le s pomočjo stanov; zatorej jih mora, da bi jih dobil na svojo stran, potolažiti in jim zopet podeliti slobodo novoverskega obreda. Ko premagani Turki več ne pretijo, Karol sicer poskusi omejiti privoljenje, čez katero so segali stanovi; pa ta poskus jih tako razkači, da sklenejo, njemu nikakeršnega davka več ne plačevati in se za njegove prepovedi poslednjič več ne meniti. Ker mu moči nedostaje, ustaviti se takemu kljubovanju: zato se povsod zopet luterstvo vzdigne ter ali popolnoma zmaga ali pa zraven katolištva veljavo dobi.«

»Takó je omahovala takrat na Slovenskem vera; sedaj se je mislilo, da mora nova vera vekomaj obveljati, pa skoro jo je zopet izpodrinila njena nasprotnica, ki se je zdela malone popolnoma že zadušena.« In to ne samó v Kranjski, nego in tem bolj še v Štajerski in Koroški tudi v slovenskem délu. Saj so v poslednjih dveh pokrájinah uprav v tej dóbi bile nastale nove protestantske nasélbine in cerkve pri Celji, poleg Maribora in v Radgoni pa v Celovci, in so se baš tedaj dogajali omenjani neredi in nemiri zopet v Celovci, Vélíkovci, Dravbregi, Radgoni idr. »Sploh se je videlo« (da se poslužimo zopet besed Trdinovih), »da nedostaje pravega moža, ki bi imel zraven junaškega poguma visoko učenost, zraven gorečnosti za vero stanovitno, neutrudno marljivost, da bi mogel premagati ovire, ki so bile katolištvu na poti, in luterstvo zopet pregnati iz dežele in naroda, ki je bil toliko let zvest sin katoliške cerkve.«

No, ták mož, ali bolje, táki možje, pojavili pa so se vendar tedaj o prehodu XVI. v XVII. vek, kateri so, imajoči omenjena svojstva, z združenimi močmi se lotili resnobno dela protireformacijskega ter zadali pač smrtni udarec protestantstvu vsaj v večjem delu Notranje Avstrije, torej tudi v Slovencih. Bili so to: Deželni vladár: Karolov sin in (od l. 1595.) naslednik mu nadvojvoda Ferdinand, poznejši cesar Ferdinand II., zmagovalni pobojevalec protestanstva tudi v Češki izza bitke na Beli Gori; pa cerkveni poglavárji: škof lavantski Jurij Stobaeus, tajni svetoválec in namestnik v notranjeavstrijskih deželah, zapravo duševni vodja protireformaciji; zatem škof sekovski Martin Prenner, zaradi svoje gorečnosti v iztrebljanji luterstva nazvan »malleus haereticorum« (kládivo krivovércem); in zlasti škof lju-bljanski Tomaž Chrön, »navdušen apostol katoliške vere, v duhovnem obziru za Slovence ono isto, kar na turških boriščih Janez Kacijanar

ali Herbart Turjaški.«¹⁾ — O téh mož delovanji v rečenem zmislu nam je priobčil v domači književnosti največ podatkov zopet dr. Križanič, popisuje isto v posebnem oddelku (str. 72. sl.): »Prava reformacija v Notranji Avstriji, zlasti na Slovenskem«; kar hočemo tudi mi v naslednjem upotrebiti z nekaterimi pristavki in dopolnjami.

Nadvojvoda Ferdinand, pravi reformator.

»Ko je Karol leta 1590. umrl, vladala sta namesto mladoletnega njegovega sina Ferdinanda najpreje nadvojvoda Ernest, potem pa nadvojvoda Maksimilijan, brata cesarja Rudolfa II. Pa že leta 1595. se je Ferdinand z vseučilišča v Ingolstadt vrnil v Gradec ter sam prevzel vlado, dasi je šele izpolnil 16. leto. »Mladi nadvojvoda« (— takó piše dr. Križanič — nekoliko po Starétu 191. —) »bil je še mnogo bolj unet za katoliško cerkev, nego njegov oče, in nikakor ni mislil dovoliti, da bi se v njegovih deželah šopirila Lutrova nova vera. Deželna gospôda so hoteli, da naj jim potrdi vsaj toliko verske slobode, kolikor jim je podelil oče njegov; ali Ferdinand se jim je odločno uprl in ni hotel prav nič vedeti o teh pravicah, katerih Karol itak nikdar ni podpisal. Ferdinand se je očitno izjavil, da v svojih deželah ne trpí druge vere negoli katoliško. Cesar Rudolf ga je svaril, naj se nikar ne prehití; ali pobožna mati je njegovo postopanje popolnem odobravalala ter ga vzpodbujala k stanovitnosti. Obča misel je bila, da ni móči tega več izvršiti, ker je luteranov že bilo kakor listja in trave.«

»Nadvojvoda je najprej zaupal na božjo pomoč. Potoval je v Italijo na imenitno božjo pot v Loreto, kjer je pred oltarjem Matere božje obljubil, da ne bode odjenjal, dokler popolnoma ne iztrebi krivovérstva iz svojih dežel. Previdnost božja je hotela, da sta v njegovih deželah tedaj pastirjevala dva izvrstna škofa. Martin Prenner, škof sekovski, zagovarjal je s krepko besedo in s pismom resnice katoliške vere ter razkrival zmote nove vere. Prava naslomba pa je bil za Ferdinanda izkušeni in značajni lavantski škof Jurij Stobaeus, mož poln duhá božjega, ki je z bistrim svojim umom mlademu nadvojvodi vedno pravo svétoval in ga ravno takó odvrčal od nepremišljene ostrosti, kakor od boječje popustljivosti. Leta 1597. je Ferdinand imenoval Tomaža Chröna za ljubljanskega škofa; in to je tretji vladika, ki je z velikim umom in apostolsko gorečnostjo podpiral veliko podjetje vojvodino.«²⁾

¹⁾ Koled. Družbe sv. Mohora 1868. 44; Trdina 1. c. III.

²⁾ Chrön je bil sin ljubljanskega mestnega svetovalca — protestanta; mašnik posvečen v Sekovi leta 1588. in župnik tam; a še istega leta kanonik v Ljubljani — na mestu P. Trubarja.

Pozivajoč se na sicer čudno pravilo istih knezov protestantskih — določeno v verozakonskem miru v Augsburgu leta 1555.: »Cuius regio, illius et religio,« t. j. vladár odločuje o veri svojih podanikov: začel je torej strogo katoliški in po jezuitih vzgojeni nadvojvoda Ferdinand resno protireformacijo v Notranji Avstriji. Ko so bili deželni stanovi Štajerske, Koroške in Kranjske prišli poklanjat se novemu vladárju in prisezat zvestobo, izprožili so najprej besedo o verstvu zahtevajoči, da jim se potrdi njih slobodno veroizpovedanje protestantsko. Toda Ferdinand jim takoj pojasni naprosto in odločno: Prisega zvestobe in dogovor o verskih stvareh da je dvoje, jedno različno od drugega. Naj le stanovi prisežejo zvestobo, kakor je njih dolžnost; verske strani se bode že on sam pozneje lotil vestno. In prisegli so zvestobo stanovi vseh treh dežel. To je bilo prvo. Potem je nadvojvoda odpravil vse nekatolike s svojega dvora in ukazal vsem uradnikom, da se ravnaajo po njem, svojem gospodarji; deželnim stanovom pak je zatem nadalje odrekel sloboščino za sloboščino, kar so jih isti ob ugodnih prilikah njegovemu očetu Karolu bili iztrgali.¹⁾ — Nató je, vrnivši se iz Italije in Rima, kjer se je bil o svoji stvári sporazumel tudi s papežem Klementom VIII., Ferdinand po nasvetu škofa Stobaeja proglasil znamenite in za protestantstvo v Slovencih odločilne naredbe. Najprej:

Izgon predikantov. — Škof Stobaeus je namreč nadvojvodi Ferdinandu na njegovo vprašanje zaradi protireformacije odgovoril v pismu d. pri Sv. Andreji v Lav. dol. dné 20. vélikega srpana leta 1598. med ostalim svetujé: »Nadvojvoda naj v svoji vladárski oblasti, katero ima od Boga samega, zapové, da morajo vsi njegovi podložniki biti katoličani; kateri pa tega nečejo, naj zapusté njegove dežele; ker čudovito moč in veljavo ima oblast vladárjev, posebno v takih resnobnih časih in v svetih rečeh; ta oblast napolnjuje hudobneže s strahom, a dobrake s poštovanjem.« Nató je Ferdinand, počenši pri glavi, takoj dné 13. kimovca i. leta izdal deželnim stanovom štajerskim ukaz: Protestantske cerkve in šole kakor v Nemškem Gradci in Judenburgu takó v vseh deželnemu knezu podložnih mestih in trgih da v štirinajstih dneh pozapró, predikante in šólnike svoje pa spravijo iz dežele ter vse nove namestitve cerkvenih služeb da opusté. Predikantom in šólnikom je bil priobčen prepis tega ukaza, vender najprej samó nemškograškim, ker so tukaj bili kolovódje protestantstvu. Povelje je osupnilo; toda nikdo ni mislil, da bode obveljalo. Protestantski stanovi so Ferdinandu poslali dolgo prošnjo, naj ukaz prekliče, in so ga

¹⁾ Vid. Weckstimmen f. d. kath. Volk, VI. Jahrg. 10. Heft, p. 16 sq.

opozorili na nevarnost pretečo deželi od Turkov. Ferdinand takoj dné 23. kimovca izdá drugi ukaz, v katerem pograja nepokorščino deželnih stanov, predikantom pak znova odloči ròk osem dnij, v katerih jim je deželo zapustiti. Protestantje so mu zopet ugovarjali in tudi pretili ter se skrivaj zbirali; a predikantje sami so kakor besniki tekali po Nemškem Gradci, nadvojvodo psovali in katolike zmerjali, a odpravljali se niso. Tedaj pa Ferdinand razpostavi po Nemškem Gradci tristo zanesljivih vojakov in dá dné 28. kimovca tretji ukaz (predpóludne nabit na zid) velèč: »Pred solnčnim zapadom pojdejo pod smrtno kaznijo vsi predikantje iz Nemškega Gradca in v osmih dnéh istotako za glavo iz vseh dežel Njega knéžje svetlosti.« In to je pomagalo. — Dné 30. vinotoka je nató nadvojvoda še proglasil ukaz, da morajo vsi predikantje in luterski šólniki še tisti dan zapustiti Ljubljano, v treh dneh pa oditi iz vseh njegovih dežel notranjeavstrijskih. In tedaj so novóvérski propovedniki in učitelji zvečine zapustili Nemški Gradec, Ljubljano in sčasoma tudi druge kraje in mesta. Le posamezni so še tù in tam se potikali po gradovih, kakor n. pr. Fel. Trubar v Kranjski, Dolianski v Štajerski, in pač še več njih po Koroški, katere so plemenitaši pri sebi skrivali in pred vlado branili.¹⁾

(Dalje prihodnjič.)

¹⁾ Prim Križanič 73, 74, pa Weckstimmen l. c. 18, 19.

Ob citrah.

Ob citrah déklica sedí:
Izvablja strunam mile glase,
Premišlja v duhu prěšle čase,
In sólza lice ji rosí.

Drugače je biló nekđaj:
V nedolžnih prsih nádej sreča,
Radóst, ljubezen koprneča . . .
Mladenki cvěl je zémški rāj.

Predrag spomin, spomin veselí!
Ob njem pri citrah je sedela,
Sladkó ji duša je drhtela:
Tedaj jo prvič je — objél!

Nezabni hip! Radósti svít,
Življenja tihi čar dražestni,
Ljubezni čut sladkó-bolestni
Bil ž njim je v dvoje prsij vlit.

Na veke? Ne! Slovó, slovó,
Kdo tvojo bi bridkóst opisal?
Tvoj hip je déklici zarisal
Gorjá spomin v srcé mladó!

Grenèk spomin in nevesél!
Ob citrah spet je ž njim sedela,
Kakó ji duša je drhtela,
Ko tù jo zadnjič je — objél!

In šel brez njé po svetu, sam!
Zakaj? Nezvest ni mogel iti —
Nò smel mladenke ni ljubiti
Zató je šel, Bog védi, kam . . .

Ob citrah déklica sedí:
Izvablja strunam mile glase,
Premišlja v duhu prěšle čase,
In sólza lice ji rosí.

L. A.

JURIJ ŠUBIĆ †.

ani dné 1. vélikega travna je pozvanjal »Ljubljanski Zvon« prerani smrti Janeza Šubiča, katerega so nam zagrebli tam zunaj v Renski Palaciji, in danes, po sedemnajstih mesecih, doletela ga je zopet bridka dolžnost, razglasiti širom domovine naslednjo prežalostno novico:

Dné 8. kimovca t. l. je umrl v Lipskem na Saksonskem, v Hô-telu »Deutsches Haus« za srčno kapjó Jurij Šubić, najgenijalnejši izmed vseh dosedanjih slikarjev slovenskih! . . .

Z Jurijem Šubičem nam je vzet velik umetnik, slikarski genij, s kakeršnim se Slovenci doslej še nismo mogli ponašati. V dveh desetletjih je pridobil svojemu imenu evropski glas, kateri je zazvenel tudi tjà dôli v klasiške Atene . . .

Jurij Šubić je bil najnadarjenejši izmed vseh petih bratov Šubičev. On se je v Slovencih povzdignil do čudenja vrednega mojsterstva v stroki slikarski, v kateri ga ne dohití nobeden naših zdaj živéčih umetnikov.

Porojen dné 13. malega travna leta 1855., učil se je Jurij Šubić prvih korakov v bajni svet lepih umetnostij domá v Poljanah ob roki blazega očeta-slikarja. Ko je bistri dečko dorasel, izročil ga je vrli roditelj, kakor Janeza, akademiškemu slikarju Janezu Wolfu, da ga navêde na pravi pot umetniške izobrazbe. Pokojni Wolf je bil jako duhovit človek. V mladosti svoji je prebil burno, romantiško življenje v Italiji in je imel kaj bohotne izkušnje, katere so mu razbistrile nazore o svetu in življenji. On našemu Juriji, kakor sploh učencem svojim, ni bil plačan učitelj, temveč pristen vzgojevalec ter ga je, obdarovane s korenitimi svojimi nauki, napotil na Dunaj v slikarsko akademijo. Tukaj se je velenadarjeni mladenič kaj marno učil sistematiškemu risanju in slikanju pod vodstvom slovečega slikarja Griepengerla. Kakó se je odlikoval med vsemi pitomci, dokazuje nam to, da se mu je prisodilo Fügerjevo darilo in to za najboljšo ilustracijo poslednjega prizora v Schillerjevi pesmi: »Der Gang nach dem Eisenhammer«.

Leta 1875. je moral pretrgati slikarske svoje studije na dunajski akademiji, ker je bil pozvan v vojake. Ko je po dveletnem službo-

vanji slekel zopet cesarsko suknjo, vrnil se je na Dunaj, kjer je nadaljeval svoje vežbanje v slikanji v Griepenkerlovi šoli, dokler ga niso znóva pozvali od slikarskega stojála pod puško in sicer osvájat Bosno in Hercegovino. A tudi tam dóli v »Bosni solzorosni« se je pridno uril v umetnosti svoji ter ter nabral mnogo značljivih tipov in studij iz romantiškega življenja jugoslovanskega.

Po bosenski okupaciji je nekoliko časa na Dunaji privatiziral, potem je šel z grofom Mensdorffom na Češko, kjer je izgotovil nekoliko pokrájinskih slik po prirodi iz okolice njegovih graščin. Ondu ga je leta 1879. doletela častna ponudba od slikarske akademije dunajske. Dr. Henrik Schliemann, ki je zaslúl po svojem odkopávanji Homerjeve Troje, sezidal si je v Atenah palačo, katero si je hotel dati oslikati z mitološkimi podobami. In v to so po nasvetu Griepenkerlovem izbrali našega Jurija Šubiča, kateri je delo z veseljem prevzel in grudna meseca tistega leta odpotoval v klasiško Grecijo. In slavni naš rojak se je ondu káj vrlo ponesel z dekorativnim slikanjem svojim, da se mu je vse čudilo in so mu Grki ponujali profesuro na atenski akademiji. A mladi naš umetnik je hrepenel v svet, da bi si razširil dúševno obzorje svoje in se popolnil v izvoljeni umetnosti. Na vabílo prijatelja z dunajske akademije, češkega slikarja Vojteha Hynaisa, preselil se je leta 1880. iz Aten v Pariz, kjer je stopil v krog slikarjev-rejalistov modérne francoske šole. Delal je skupno najprej z imenovanim umetnikom, potem z drugim češkim slikarjem, Vaclavom Brožíkom in napósled tudi s slovečim ogerskim slikarjem Mihaelom Munkačzyjem. Tu se je iznebil zastarelih popirnatih predlog in mrtvih slikarskih tvoril iz Rahlove šole, katera je takrat prevladovala na dunajski akademiji, in začel je slikati samostojno, povsem rejalistički in po živih modélíh.

Kaj, koliko, kakó in za kóga vse je slikal Jurij Šubić ves čas svojega bivanja v Parizu, to nam, žal, ni znano; zakaj on, kakor malone vsak veleum, razglašal ni rad svojih dél, in še menj bi se bil ž njimi ponašal. Nepregledna pa je vrsta znanih nam njega slik, katere je izvršil v sedemnajstih letih, t. j. odkar je stopil v dunajsko akademijo, in jedva jih naštejemo na tem tesnem prostoru po njih imenih:

Prva dela Jurija Šubiča, s katerimi je stopil pred slovenski svet, bile so Stritarjevemu »Zvonu« leta 1878. pridejane ilustracije njegove »Raje« in sicer: »Prisega«, »Na meji«, »Poslanec«, »Begun« i. t. d. Tem so nasledovali v nemških in v čeških časopisih priobčeni jugoslovanski tipi in »studije iz Bosne«.

Po vrnitvi iz bosenske okupacije je naslikal podobo Sv. Roka za neko tirolsko cerkev.

Leta 1876. je posnel na Češkem nekoliko pokrajinskih slik.

V Schliemanovi palači v Atenah je naslikal: »devet modric«, »štiri letne čase« in »štiri elemente«, skupino »amoretov«, bavečih se z izkopavanjem starin, potem »Ganimedea«, plešóče »bahante in bahantinke« i. t. d.; končno portret soproge Schliemanove in mlajšega njemu brata.

Preselivši se v Pariz, izdeloval je z Hynaisom slike za »Národno gledališče« v Zlati Pragi, med katerimi je »Jaro« (pomlád) v kraljevskem budoarji samostojno delo Šubičovo. Potem je Vaclavu Brožiku pomagal pri slikanji njegovega »Jana Husa pred cerkvenim zborom v Kostnici«, in Munkaczyju pri izdelavanji njega svetovno znanega »Kristusa pred Pilatom«, katerega je izgotovil precejšen delež slavni naš slikar. Za znanega trgovca z umetninami, Charlesa Sedelmayerja v Parizu, izvedel je razne slike, med njimi dve kopiji po Murillu za španjsko kraljico. Leta 1883. je ustvaril sliko »Skupni zájutrek«, kažeóo mlado gospodičino, katera pita s sladkorjem papigo; potem sliko iz življenja: »Pred lovom«, na kateri normandijski kmet, stojéč pred odprtimi vrati, preiskuje puško. Ta slika je bila tistega leta razstavljena v pariškem »Salonu«.

Prišedši leta 1883. domóv, naslikal je Sv. Jurija za véliki oltar v cerkev Šentjursko pri Kranji.

Leta 1884. je izvedel po naročilu deželnega odbora kranjskega za novi ljubljanski muzej štiri alegoriške podobe: »Prirodopisje«, »Umetnost«, »Zgodovino« in »Starinstvo« in šest portretov: Valvasorja, Žige Cojza, Vodníka, Herbersteina, Andreja in Viktorja Smoleja. Tačas je naslikal takisto v životni velikosti drja. Ivana Tavčarja in Ivana Hribarja ml. Pozneje je izgotovil še portret gospé Francíške Tavčarjeve kakor tudi nekaterih drugih oséb.

Leta 1886. je naslikal na obok šentjakopske cerkve v Ljubljani »na présno« štiri dogodke iz življenja župnega patrona in sicer: »Poklic Sv. Jakopa v apostole«, »Izpremenjenje Kristusovo na góri Tabor«, »Smrt Sv. apostola Jakopa« in njega »Proslavljanje pred komposteljsko cerkvijo«.

Za pokojnega cesarjeviča Rudolfa knjigo: »Die österr.-ung. Monarchie in Wort und Bild« je narisal Jurij Šubić iz národnega življenja slovenskih Štajercev in kranjskih Slovencev šestnajst ilustracij, med katerimi je z akvarelnimi barvami naslikana raznovrstna národna noša. Vrhu tega je dovršil po prerano umršem bratu Janezu prevzete

ilustracije za tisto knjigo iz življenja primorskih Slovencev in osem dekorativnih slik za obrtni muzej v Kaiserslauternu.

Leta 1888. je izdelal oltarno sliko: »Marijino obiskovanje« za cerkev na Rožniku. Dalje za cerkev v Osilnici na Kočevskem dve oltarni sliki: »Ss. Kozmo in Damijana« in »Sv. Tri kralje«, in za župno cerkev v Horjulu križev pot.

Letos je ustvaril zopet dve cerkveni sliki za ožjo svojo domovino in ti sta: »Ss. Ciril in Metod«, katero je podaril g. Ivan Hribar cerkljanski cerkvi pri Kranji, in »Kámenjanje Sv. Štefana« za Štépanjo vas pri Ljubljani . . .

Kakor čujemo, prevzel je bil lani od Munkaczja kolosalno sliko za strop muzeja dunajskega, katere je bil že tudi dodelal dober kós, toda bila sta se baje sprla s preošabnim Madjarjem in Šubić je opustil vsakeršno delo zanj. Poslednje mesece ga je pozval k sebi na Saksonsko neki njega prijatelj Kees, graščák in milijonár, da bi mu okrasil v grádu Rašvice vse dvorane z dekorativnimi slikami, s katerimi bi imel opraviti delj nego leto in dan. S tem delom se mu je odprl razgled v sijajno bodočnost, zakaj ne samó, da bi bil vsestranski preskrben za dolgo časa, imajoč ondu v grádu prosto stanovanje in na porabo strežája in vóz, vrhu tega pa še na mesec po tisoč frankov — nego tukaj bi se bil seznanil še z drugo aristokracijo, katera bi mu bila naklonila zopet daljnega dela . . .

Toda saj bi bil danes ali jutri dobil tudi tukaj v domovini dovolj opravila, n. pr. v novem gledališči, v »Sokolskem« in »Národnem dómu«, katerega bodo napósled morali venderle zidati — če ne naši sinovi, vender vsaj naših vnukov vnuki. In morda bi se sčasoma takisto še v Slovencih našel kakšen mecen, kateri bi našega umetnika pomilostil z naročilom kakšne slike. A končno, ako hočemo res kdàj stopiti v kolo kulturnih národov, treba bode izvestno tudi misliti na osnovanje kakšne risarske šole, da ne rečem slikarske akademije jugoslovanske . . .

Ali kaj to govorim zdaj, ko je mrtev genijalni naš miljenec božji! Da ga je škoda, to nam dokazuje obče žalovanje po njem! Ne samó, da bi nam mógel ustvariti še marsikakšen umotvor, temveč da je umrl toli mlad baš on, ki ga je življenje takó veselilo, in to zdaj, ko se mu je odgrnil razgled v brezbrizno bodočnost — to nas nadaje z bridkostjo! Saj mi je lani ob prerani smrti Janezovi tožil, kakó mu je breztolažna misel, da mladi brat zdaj v grobu leží, dočim svet obseva zláto solnce in po zemlji hodijo veseli ljudje! In zdaj po-

čiva tudi on istotakó mladolét in nádejebuden, daleč tam zunaj v tuji zemlji zakopán . . .

Vender navzlic svoji mladosti nam je ostavil Jurij Šubić dovršena dela, katerim se bodo čudom čudili šele naši potomci; zakaj nam ob poklekovanji pred politíškimi malíki nedostaje pogleda za lépe umetnosti. A kdor ima oči, da vidi, naj si jih ogleda in prepričal se bode, da je bil pokojni Jurij Šubić res najgenijalnejši slikar, kar smo jih imeli dosléj Slovenci.

Ali vrhu izredne genijalnosti umetniške je podarila njemu posebno dobrotna mati priroda še mnogo drugih redkih vrlin, zlasti pa žarno blagodušnost, neusahljivo dobrovoljnost in neko res genijalno brezskrbnost, katera mu je kazala ves svet v jasni svetlobi. Ni čudo torej, da ga je vse rado imelo in se ga veselilo, zakaj, kjerkoli se je prikazal, razsvetlilo se je nékamo, kakor bi prinesel luč v mračno sobo, in zavladata je obča radost. In bil je nepopisno veledušen in radodaren do razsipnosti, zaradi česar je posebno mrzél na skopuhe in stiskáče. Toda bil je tudi jako iskren prijatelj vsakemu odkritosrčnemu človeku ter ni poznal licemérstva in tistega strupénega sladkánja, s katerim se nam često prilizujejo prijatelji-Judeži. Káj zoperna mu je bila tudi tista naša maloméstna tesnosrčnost in zbadajóča zabavljivost, katera duši malone vse društveno naše življenje. Zató ni maral živeti v pretesnem našem razmérji, temveč je hrepenel vedno nazaj v priljubljeni svoj Pariz, kjer se je čutil povsem slobodnega in vznesénega za vzvišeni umetniški svoj poziv.

Skratka rečeno: Jurij Šubić je bil pristen umetnik z dušo in telesom, plemenit, blagosrčen človek, nadarjen z vzgledno ljubeznivostjo, s katero si je pridobil naklonjenost vsakega človeka. V njega bitji so se združile telesne in dúševne kreposti v čudovito sorazmérje, kakršnega še nisem opazil v vsem dosedanjem življenji svojem.

Naj bi torej preblagega našega Jurija Šubiča posnemali vsi sedanjí umetniki slovenski, zlasti še mlajši njega trije bratje, da na takóv način pristojno slavé spomin uvekovečenega imena njegovega!

V Ljubljani dné 26. kimovca 1890.

Vatroslav Holz.

Iz arhiva.

Povest.

Spisal Fr. Gestrin.

X.

Die Leutnants und die Fähndereichs,
Das sind die klügsten Leute.

Heine.

ivi oblaki so se vozili leno po nebu ter časih in časih zastirali slabo sevajoče solnčne žarke.

Na vrtu v Kotu so pričale večinoma gole gredice, da je prišla jesen s svojo tožnostjo v dézel. Po stezicah je šumelo veliko listje. Vrabcí so se izpreletavali po največ že golih vejah in posedali po grêdah. Okrog grajskega stolpa pa se je vila črna jata kavk.

Cvetice so zvečine otresele pisana svoja krilca, le pod staro lipo sredi usêhle trave je povešal zapoznel cvet vélo glavico. Brez družice, samotén, ostavljen stal je ondu cvet, in le stari prijatelj, davni znanec, rmeni solnčni žarek se mu je časih približal in ga božal po velih licih. A vzdramiti ga ni mogel iz tihe tožnosti. —

Ubogi cvet! — Prav takó se godí človeku, kateremu je v cvetni mladosti vzela usoda najdražja bitja in ga pehnila v tuji svet živét samotno, tožno življenje, v katero zasi je le redkokrat jasen žarek...

Dasi je bilo že pozno dopóludne, plavala je še vedno tenka, prozorna meglica nad zemljo. Zrak je bil mehak, vlažen.

Tožna si jesen, vender krasna v tožnosti svoji.

Teh mislij je bil tudi Pavel, ki je sedel na vrtni klópicí. Učno knjigo je bil položil poleg sebe ter brskal s palico po rjavem listji.

Poleg učne knjige je ležala na klópi še druga, v sivo platno vezana in z zlatom rézana — Jeličina spominska knjiga. Dala mu jo je sinoči, da ji kàj vánjo zapiše. Izpolnil ji je željo in zadovoljen je bil s seboj.

Gotovo že desetikrat je vzel danes knjigo v roko in pôluglasno čítal stihe, katere ji je bil zapisal:

»Gorkočutno srce moje
Jedno željo le goj!
Da posiplje pota s cvetjem
Ti življenje žive dní;
Rahlo naj to cvetje diha
In ljubko Ti govori:
Njega vérnost ne usiha! —«

»Ha — ha — ha!« začul se je zvonek ženski smeh od gradú.

Mladi naš junak je osupnil. Ozrl se je, ali ko je videl, da smeh ni veljal njegovemu pesniškemu prvencu, pomiril se je nekoliko. Vender mu je bilo tesno pri srci. Védel je, da slučaj igra veljavno nalogo v življenji našem. Morda je ta slučajni smeh, zazvenevši baš ko je dočital svojo prisego, pomemben . . . Zamislil se je.

Hreščeči koraki po pesku in listji so ga vzdramili. Bližal se mu je Kodràn.

Pavel je naglo skril spominsko knjigo, toda Lovro ga je opazil.

»Oprosti, da ti hodim morda v neprav!« dejal je in se poredno smehljajal.

Šalil se je baš poprej pred gradom z Anico in bil je dobre volje.

»Nikakor ne!« odgovoril je Pavel in se zardél. Dovolj sem že studiral za danes.«

»Iz zlatorézne knjige?«

»Iz té-le.« In mladi pravnik pokazal mu je zvezek zakonika. — Vidno je bil v zadregi.

»No, nečem te dražiti,« počel je Kodràn ozbiljno. »Dobro sicer znaš skrivati čustva svoja, ali ne skriješ jih vender ne. Zaljubljeni ste slepi ter kažete ravno takrat najbolj svoje skrivnosti, kadar jih hočete prikrivati.«

Pavel je molčal. »Kje je neki zvédel?!« mislil si je.

»Toda pustiva to!« nadaljeval je Lovro, vidèč, da njega prijatelju pogovor o tem ni ljub. »Poiskal sem te, da te povabim s seboj. Včeraj sem zvédel na lesniški pošti, da kaplanuje debelo uro vožnje odtod v Megličji neki moj bivši sošolec. Posetil bi ga rad, da vidim, je li še takšen original, kakeršen je bil na gimnaziji. Ako greš z menoj, odpeljeva se takoj po kosilu.«

Pavel je bil vesel, da Kodràn ni delj govoril o njega ljubezni, in radostno je privolil, da popóludne pojde ž njim.

— — — — —

Megla se je bila že davno dvignila, in solnce je zaspano sijalo, ko je nam že znana starodobna kočija omahovala po grapasti cesti med golimi strnišči proti Megličji. V nji sta sedela naša znanca in govorila o župánovih.

Na razpotji, kjer je držala jedna cesta v Lesnice, druga v Megličje, spomnil se je bil namreč Pavel svoje ljubljenske in jutranje

opomnje Kodránove o nji. Rad bi zvédel, kje je Lovro čul o njega tajnosti.

»Zjutraj si nekaj omenil o mêni in neki ljubezni«, začel je, »kdo ti je o tem kàj pripovedoval?«

»Treba ni, da bi mi kdo kàj pravil,« odgovoril je Kodrán, »prepričati sem se mogel in moral sam o tvojem razmérji z Jelico, ker mi ti, prijatelj (poudarjal je to besedo), nisi hotel ničesar o tem zaupati!«

»Oho, stoj in pométaj pred svojim pragom,« zavrnil ga je Pavel, »ali si mi ti kàj zaupal o sebi in Olgi?«

Zdaj je bila na Kodránu vrsta, da je osupnil. »In kdo je tebi o tem govoril?« vprašal je nekako strogo.

»Zaljubljeni so slepi ter kažejo ravno takrat najbolj svoje skrivnosti, ko jih hočejo prikriti,« ponavljal je Pavel smehljaje se prijateljeve besede. »Toda«, nadaljeval je, opazivši, da ta odgovor Lovretu ni bil po volji, »priznati moram, da dobro skrivaš svoja čustva. Jaz ne bi bil ničesar opazil, da mi ni tega povedala -- Jelica!«

»Ali kje je zvédel ona?«

»Od sestre svoje. Saj véš, ženska molčečnost...« dejal je z značiljivim glasom, katerega se je bil menda naučil od plemenitega nadporočnika, in prekrizal nogi.

»Ker že nekaj véš, védi vse,« opomnil je Kodrán po kratkem molku ter začel pripovedovati továrišu zgodovino svoje ljubezni.

»In zdaj je vse končano«, završil je, »od vsega je ostal samó spomin, kateri pa, upam, ne bode grenil preostajajočih mi dni življenja.«

O pravem času je sklenil Lovro povest svoje ljubezni, zakaj vóz je ravno obstal pred jednonadstropnim župniščem.

Kúharica, kakershnih smo vajeni srečavati po naših župnih dvôrcih, prikazala se je na pragu.

Lovro jo je vprašal po kapelanu, ali na žalost svojo zvédel, da je odpotoval zjutraj v Ljubljano ter da se vrne stoprav ponoči. Župnik pa je odšel na izprehod.

Našima znancema ni preostajalo inega, nego vrniti se. Ker sta se pa že do sita navozila, sklenila sta iti péš in odposlala kočijaža z vozom domóv.

Počasi sta korakala, mudilo se jima ni.

Solnce je stalo že nizko na zahodu, ko sta dospela do ovinka kjer se je cepila pot v Lesnice. Nobenega ni bila volja, kreniti že proti dômu, a drugam tudi nista védela. Pavel bi sicer ne imel ničesar proti temu, ako bi šla v trg k župánovim, vender izreči tega ni hotel, ker je védel, da bi ga Lovro zbadal. Kodránu ni bilo nič do Lesnic.

»Čemu ne bi jedenkrat posetila starega málinarja?« dejal je napósled Lovro. »Njega bi veselilo, midva pa tudi ne izgubiva ničesar pri tem. Časih je družba preprostega kmeta prijetnejša, nego vse omizje pri župánovih.«

Pavel ni ugovarjal in kreníla sta proti málinu.

Ureh je ravno zabíjal zagvozdo v debel hlód, ko sta se približala naša továriša málinu in žagi. Ugledavši ju je obstal v delu in ponižno snel polhovko, začudeno gledajoč nenavadna gôsta.

»Dober dan, Ureh!« nagovoril ga je Pavel. »Le ne dajte se motiti v delu!«

»Ravno sem končal, gospod grajski!« legál je Ureh v zadregi in prislonil bêt ob kùp za žago pripravljenih krljev. »Ali gospoda, kaj vaju vodi k mêní, ako smem vprašati?«

»Domóv se nama še ne poljubi, zató sva si mislila, idiva pogledat, kaj dela žagar in kakó se mu godí,« odgovoril je Lovro.

»E, gospod, Vam se godí dobro, ki ste učeni, in Vam delati ni treba,« govoril je málinar. »Mi pa se moramo mučiti, če hočemo živeti.«

»Tudi mi se mučimo, Ureh, verjemite mi!« rekel je Pavel.

»Saj ne, da bi dejal, da se ne,« prekliceval je žagar svoje besede, »vender toliko se Vam ni treba kakor nam, in izprehajate se lahko, če ne samí, pa z dekletom.«

»Ali mislite, da se dekleta takó rada izprehajajo z nami?« vprašal je Lovro smehljaje se in sédel na skládalnico desák.

»Kaj bi se ne, ko ste mladí in lepí,« odgovoril je Ureh. »Ko sem bil jaz takóv in sem nosil še vojaško suknjo po vrhu, takrat sem jih imel deset na jeden prst in hodil sem vsak dan z drugo po Ljubljani, in radi smo se imeli. Vi pa jih dobite, ako hočete po dvajset, samó da jih v našem trgu ni, to je škoda. Župánovi — no, mláda bi bila še, starejša pa že takó ima svojega.«

»Ali Olgo mislite?« segel mu je Kodràn naglo v besedo.

»Dà, takisto nekako se kliče.«

»In kakó veste, da ima ona že svojega?« vprašal je Lovro.

»Kaj bi ne védel, ko ju skoro vsak dan proti večeru vidim todi-le izprehajat se.«

»Kdo pa je óni, ki jo spremlja?« vprašal je Kodràn nestrpno.

»Tisti částnik, o katerem pravijo, da je nekaj v sorodu z našim grajskim gospodom, tisti hodi ž njo,« odgovoril je Ureh. »In kakó se radá imata! Ona se stiska k njemu, kakor plaha ovca in gleda mu v obraz in očí, in on ne dela nič drugače. Časih obstaneta, pogledata okrog sebe in potem jo on poljubi, pa gresta zopet dalje . . . E, vo-

jaška suknja, na to so ženske, kakor muhe na méd! Ko sem bil še jaz vojak, bilo je ravno takó; ženske so povsod in vedno jednake. Saj pa so tudi vojaki izvežbani v takih stvaréh, in posebno častniki, ti vam znajo! Malo zaropoče s sabljo, poblisne z očmi, zaviha brke, zategne usta v smehljaj, in deklè je njegovo! — Ko sem bil še jaz vojak, imel sem nekega poročnika, kateri je«

Žagarju se je hipoma razvezal jezik in jel je pripovedovati znančema ljubimske zgodbe in nezgode svojega poročnika. Cenjenim čitateljem in zlasti ljubeznivim čitateljicam so take stvari znane, zato nečemo mučiti njih potrpljenja. To pa zató, ker se bojimo, da bi se istotakó dolgočasili, kakor sta se dolgočasila Lovro in Pavel poslušajoč Urha.

Málinar še ni dokončal svoje pripovedi in jezilo ga je, da se njega poslušalca že poslavljata. Toda Kodrán je védel dovolj, in neko neprijetno čustvo mu je stiskalo srce.

Ako se bitje, katero smo nekdam ljubili, sólnci v žarkih ljubezni druge osebe, ako treba tudi našega prijatelja, polášča se nas nekaka ljubosumnost, dasi nam zdaj ni nič za óno bitje.

Jedva sta stopila naša znanca v drevoréd, kàr zapazita, da jima prihajata po stranski stezi preko travnikov naproti dve osebi. Bila sta pl. Hager in — Olga.

Čustvo, ki je Kodránu stiskalo srce, krepilo se je bolj in bolj, drhtel je, in bliski so mu švigali iz očíj. Toda kolikor bliže je bil častnik s svojo ljubljenko, tembolj je pojemalo óno neprijetno čustvo in ko so šli naši znanci drug mimo drugega, pozdravil je Kodrán mirno in ledeno zaljubljeno dvojico. Pavel je pozdravlja radovedno motril Olgo in nje spremljevalca.

»Kakó ponosno je pozdravila,« dejal je pozneje Kodránu.

»Videl sem,« odgovoril je Lovro. »In nje pogled! Si li opazil nje pogled? Takó ošabno zaničljiv!«

»In kakó se je on smehljaj!« opomnil je Pavel.

»Takó se menda smehlja zver o svoji žrtvil!«

Mir, kateri se je po ónem srečanju vselil Kodránu v srce, ostavil ga je zopet pri večerji. Védel se je takó nervozno, da je to opazila Anica.

»Gospod doktor, danes ste morali kàj jako prijetnega ali pa neprijetnega doživeti,« dejala mu je.

»Ugenili ste, gospodičina, bilo je oboje.«

Déklica sicer ni razumela temnega in ne sósebnega duhovitega odgovora, toda dalje vpraševati ni hotela.

Po večerji je povabil Kodràn Pavla, da se gresta izprehajat. Pavel je sicer opomnil, da jesenski večeri niso baš vabljivi za izprehode, toda izpolnil je vender prijatelju željo. Hodila sta po drevorèdu in pušila. Pavel ni hotel začeti pogovora, Lovro je imel misliti dovolj, zatò sta molčala.

Četrtnko ure še ni preteklo, ko začujeta ropotanje sablje. V temi sicer nista razločila osebe, ali sklepala sta pravilno, da prihaja nadporočnik.

»Dober večer, gospoda!« nagovoril ju je približavši se pl. Hager. »Ali morda v Lesnice?«

»Nimava razloga, da bi hodila tja,« odgovoril je Kodràn suhò.

»Rože cvetò tamkaj, in trga jih lahko, ako jih kdo zná,« dejal je častnik poudarjaje zadnjo besedo.

»Da jih Vi znate trgati, videla sva danes,« rekel je Kodràn.

»In to, kakor videti, Vas jezí, gospod profesor, ha, ha!« smijal se je pl. Hager hripavo.

»Mnogo stvari je na svetu, gospod nadporočnik, katere niso vredne, da bi se zaradi njih jezili,« omenil je Kodràn.

»Res je, gospod profesor, in veselí me, da takò mislite,« govoril je častnik. »Ker se torej ne jezite, dovolite, da Vam razodenem vso stvar. Ako Vas ne bode zanimala, ni me treba poslušati.«

Vsi trije so se vračali proti grádu in pl. Hager je nadaljeval:

»Najprej Vam moram rêči, da Olge ne ljubim. Toliko za uvod, zdaj k stvári. Ako se ne motim, omenil sem Vam svoje dni, da imam naèrt, katerega Vam pa takrat nisem hotel razkriti. Danes ga Vam lahko povem. Naèrt moj je bil, ravnati takò, da se zaljubi Olga v mene. In posreèil se mi je. Za to pa se je treba znati vèsti. Kakor v bóji, takò se mora tudi v ljubezni uporabljati taktika, morda v zadnji še bolj. — Moja taktika je ta-le: Najprej se moraš storiti dekletu, katerega si hoèš pridobiti, zanimivega, kar dosežeš nekoliko s svojim vedènjem, nekoliko z govorjenjem. Opomniti pa moram, da ni treba biti sósebnò duhovit, dà, menj èe si duhovit, bolje záte. Tudi laž v takih prilikah ne škoduje. Deklè se bode jelo zanimati za tebe, poslušati te in grajati tvoje nazore. Kadar pa te ženska graja, takrat te že na pol ljubi. Nje muham in trmam se moraš brezpogojno podvreèi, s tem se netí ogenj ljubezni v nje srci in nekega dné vzplane takò, da ga ni moèi nikdar več pogasiti. Ko pride tisti dan, razkriješ ji s sladkim, drhteèim glasom in koprneèimi pogledi svojo ljubezen, in uspeh ti je zagotovljen. Deklè se te prime, kakor klòp. Odslej ti je paziti, da dekletova ljubezen ne oslabí, zatò moraš ljubico svojo vsaj zaèetkoma

mučiti, uklanjati se mora zdaj ona tvojim trmam. Ako pretoči zaradi tega nekoliko solzic, nič ne dé. Ženske solze samó neté, nikdar ne gasé ljubezni . . . Če si takó ravnal, stavim glavo, da si pridobil déklico v najiskrenejši ljubezni. — «

»Omenili ste poprej, gospod nadporočnik,« rekel je Pavel, »da Olge ne ljubite, čemu ste jo torej navezali náse?«

»Čemu? — Iz dolzega časa. Opravka nimam v Kotu nikakega, okolo jezdití ne ugaja vedno, zató začnimo malo ljubiti, mislil sem si in storil takó. — Sicer bode pa ta moja ljubezen menda najkrajša, kar sem jih gojil. Do kazinskega plesa še ostanem tu, potem se moram zopet vrniti k polku.«

»Ali napravi kazina ples?« vprašal je Kodrán.

»Dà, veselíco s plesom, prihodnjo soboto,« odgovoril je pl. Hager. »Toda, ali še niste dobili vabíla? Sluga je je prinesel, ker pa Vas ni bilo domá, izročil je je mêní. Položil sem je v sobi Vaši na mizo.«

»Od opóludne še nisem bil v svoji sobi. — Sicer pa itak ne mišlim posetiti veselíce,« dejal je Kodrán.

»Sevéda, narodnják!« opomnil je částnik posmehljivo.

»Takó je,« odgovoril je Kodrán odločno in strogo pogledal plemenitaža.

»Ha, ha, ha!« smijal se je pl. Hager. »Tega ne umejem, zakaj bi si človek zaradi národnosti pritrgaval zabavo. Plešejo li v kazini drugače, negoli v Vaši čitalnici? — Stavim, da ne! — In kaj pa je ‚národnost‘? . . . Nekaj vzgojenega, prirojenega nič. Kaj Vas briga, ako se je materi Vaši zljubilo, da Vas vzgojí Slovenca? Takrat ste bili otrók in slepó ste se ravnali po máterinih naukih. Zdaj se vzgajujete samí, in ste, kar hočete, najbolje pa, da niste, nego človek, ki je na svetu, da živí . . .«

Kodránu je od částnikovih besed vrelo v prsih, hotel ga je že osorno zavriniti, vendar o pravem času se je spomnil, da bi bilo to brezuspešno početje, zató se je premagal in molčal.

»Dovolite, da imam jaz o tem svoje misli,« odgovoril je Pavel nadporočniku, »ali zagotavljam Vas, da se bode moj prijatelj udeležil kazinske veselíce, ko mu razjasnim, kakó in kaj je ž njo.«

Lovro je molčal tudi zdaj.

Prišli so do gradú in se razšli na svoja stanovanja.

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

IX.

V. Jagić, Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente. Mit zehn Tafeln. Wien 1890, 4°, 62 (posebni odtisek iz Denkschriften der kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosoph.-histor. Classe Bd. XXXVIII).

(Konec.)

Dunajska odlomka sta tedaj najstarejši spomenik rimskega obreda in stojita med spomeniki te vrste sploh na drugem mestu, jedini kijevski odlomki jih presegajo po starosti. Ona sta nekaka vez med panonskimi spomeniki okrogle glagolice in poznejšimi hrvaškimi spomeniki, kateri so pisani z oglato glagolico. In baš v palaeografičnem obziru gre tema listoma velika važnost. Znano je, da je Šafařík delil vse glagolske spomenike s palaeografičnega stališča v dva velika oddelka, v bolgarske spomenike, kateri so pisani z okroglo glagolico in v hrvaške spomenike z oglato glagolico. Glagolica teh dveh vrst spomenikov je po njegovem mnenji potekla in se razvila iz takega tipa, kakor ga najdemo v praških odlomkih. To Šafaříkovo mnenje je stalo tako dolgo, da je prišel Mihanovičev odlomek na svetlo, spomenik najbrž tudi iz XII. stol. in sicer srbske recenzije. Glagolica Mihanovičevega odlomka ni še oglata, ona ima še okrogel duktus, dasi ni okroglost tako razvita, kakor n. pr. v Assemanovem zborniku, nego nagiblje že v marsičem k oglatemu tipu. Od tega časa se je vedelo, da je saj na srbskih tleh v stari dobi se pričela že okrogla glagolica. Novo potrdilo temu so bile pozneje razkriti kameniti napisi na otoku Krku. Toda pravo potrdilo, da je na Hrvaškem pred oglato glagolico bila tudi okrogla glagolica doma in v rabi, da so najstarejši hrvaški spomeniki zapadnega obreda pisani s tem pismom, podali so še le dunajski fragmenti, kajti Mihanovičev odlomek se mora smatrati bolj za srbski spomenik in ne za pravega hrvaškega. Zdaj se ne da več o tem dvomiti, da oglata glagolica ni postala na enkrat, da ni ona produkt jedne osebe in jednega dne, nego da se je še le polagoma razvila iz okrogle glagolice in sicer na domačih tleh, da je tedaj v najstarejši dobi tudi v hrvaških spomenikih se rabila stara okrogla glagolica. Sploh se pa ni hrvaška glagolica istodobno razvijala s hrvaško recenzijo. Hrvaška recenzija v jeziku in v grafiki je že bila zdavna razvita, ko so se spomeniki te recenzije pisali še vedno z okroglo glagolico. V hrvaških spomenikih se je tedaj mnogo prej izcimila redakcija, vsled katere se je e nadomestil z c, a z u, izginil razloček med i in y in se rabil samo

jeden poluglasnik namreč ѿ. V dunajskih odlomkih, kateri so pisani še z okroglo glagolico, je že popolnoma razvita hrvaška redakcija, oni nimajo nosnikov ě in ȃ, nego na njenem mestu e in u, niti y in samo jeden poluglasnik. Pa tudi hrvaška redakcija v grafiki in jeziku ni delo jednega dne in jedne osebe, tudi ona se je polagoma razvila iz panonsko-macedonske. Črnčić je namreč pred kratkem dobil v roke star glagolski odlomek, kos apostola, pisan z okroglo glagolico, in sicer spomenik hrvaške redakcije ipak je najti v njem še ѿ in tudi ě se nahaja še dvakrat.

Šafařík je delil vse spomenike hrvaške glagolice v starejše in mlajše, starejši spadajo po njegovem mnenji v dobo pred XIII. stol. Kriterij pri tej razdelitvi mu je bila črka za poluglasnik; vse one spomenike, kjer se je za poluglasnik črka ı, t. j. črka podobna latinskemu i brez pike mnogokrat rabila, prišteva med mlajše spomenike, one pa, kjer se piše večinoma še starejši znak za ta glas, smatra za starejše. Njemu se je pridružil tudi Brčić. Ta razdelitev ni čisto natančna, kajti jedina črka za poluglasnik ne more biti zanesljiv kriterij starosti. Dunajska lista nimata mlajšega znaka za poluglasnik in se v tem strinjata z Mihanovićevim odlomkom, nego v njih se nahaja še stara oblika trdega poluglasnika, katera še ni postala oglata, in že radi tega se sme spomenik smatrati za star, starejši od vseh ostalih hrvaških glagolskih spomenikov. Druga jako zanimiva posebnost v palaeografičnem obziru tega spomenika je ta, da se za samoglasnik i mimo drugih črk piše tudi znamenje podobno latinskemu i brez pike tedaj ı. Ta znak v veljavi samoglasnika i je bil do zdaj znan samo na kamenitih napisih na otoku Krku. Gotovo ima Jagić prav, da ne pritrdi Geitlerju, kateri je mislil, da je ta črka albanskega izvora. Jagić misli nasprotno, da je ta črka iz latinice prišla v hrvaško glagolico kot kratica starega triglavatega glagolskega i. Pri tej priliki nam podaje tudi novo razlago mlajšega hrvaškega znamenja za poluglasnik. Hrvaški typ glagolice se opaža v tem spomeniku najbolj pregnantno pri črki m, katera ima obliko latinskega m. Po Jagićevem mnenji je tudi ta črka prodrla v glagolico iz latinice, toda čisto gotovo to ni, kajti to črko najdemo tudi v psalt. Sinait. in zato nastane vprašanje, jeli ta črka na macedonskih tleh v zvezi z isto črko v hrvaških spomenikih, ali se je pa morda pojavila v hrvaških spomenikih samostalno in ni morda ta m v psalt. Sinait. drugega izvora kakor v hrvaški glagolici? Na ta vprašanja ne vem odgovora in ta stvar se sploh ne bo prej dognala, da pozvemo nekoliko več o različnih kulturnih vplivih na tleh stare Macedonije v IX.—XI. stol., da se določi, koliko je bilo tam kulturnega življa latinskega. — Stari okrogli duktus glagolice je v našem spomeniku takoj na prvi mah očeviden, on se da posebno opaževati pri nekaterih črkah n. pr. pri d, v, g, i, t, u, poluglasniku etc. Ipak ima ta spomenik že pri mnogih

črkah nekako prehodno podobo, katera spominja na poznejšo oglato hrvaško glagolico, da, v dveh slučajih je najti že poznejšo oglato črko in sicer pri črki t in i. Jaz ne morem tukaj podrobneje govoriti o palaeografskih posebnostih tega spomenika, to je tudi popolnoma odveč, kajti moral bi samo to prepisati, kar je tako lepo razložil Jagić v tej svoji razpravi; kdor hoče o tem več pozvedeti, naj pazljivo prečita četrto poglavje te razprave, kjer Jagić na str. 31.—43. vsestransko razpravlja o palaeografski važnosti dunajskih listov. Ipak nečem zamolčati, da mi je sledeči stavek nekoliko nerazumljiv: »Ueberhaupt wird die ganze Theorie Geitlers von der totalen Abhängigkeit des eckigen Typus von der »bulgarischen« Glagolitiza (»jede irgendwie bemerkbare kroatische Eigenthümlichkeit hat ihr Prototyp in der bulgarischen Schrift«, so lautete sein Grundsatz auf § 147) durch die Thatsache unserer Blätter über den Haufen geworfen«. Če smatramo tukaj izraz »bolgarska glagolica« v tem smislu, da mislimo na bolgarske pokrajine, da bi se bil tedaj hrvaški glagolizem razvijal pod vplivom bolgarskega (v geografskem pomenu), je Geitlerjeva teorija res ovrgljiva, če pa tukaj razumevamo sploh okroglo glagolico, katero v nasprotju s hrvaško (oglati) nazivamo navadno bolgarsko — imenovali bi jo lahko natančneje panonsko-macedonsko, ne nasprotujeta tudi dunajska lista temu nazoru. Za vsako bistveno posebnost poznejše hrvaške oglate glagolice je najti prvi početek, dasi samo embrionalično, že v okrogli, t. j. v starejši glagolici. Razložek med prejšnjimazorom in sedanjim znanjem je ta, da se je ta proces uniformacije in premembe ali razvitka oglate glagolice iz okrogle vršil večinoma, če ne morda skoz in skoz, na hrvaških tleh.

Podrobno razpravlja izdajatelj o vsebini teh dveh listov in podaje natančno analizo vsebine. To poglavje ga je stalo nedvomno silno mnogo truda. Prizadeval si je, da najde v starih latinskih misalih jednake ali saj jako podobne molitve, kajti znano je, da se so spreminjali tudi rimski misali v teku časa. A vzlic vsemu trudu in iskanju po starih latinskih rokopisih v bogati dunajski dvorni knjižnici in v vatikanskih zakladih se ni posrečilo najti vsem molitvam latinskega originala. V takem slučaju je podal Jagić natančen latinski prevod staroslovenskega teksta. Oziral se je vedno tudi vestno na poznejše glagolske misale, posebno na ono kneza Novaka iz l. 1368. — Znano je, da se so v hrvaške glagolske knjige rimskega obreda, sprejeli svetopisemski teksti neposredno iz staroslovenskih knjig iztočnega obreda, da se niso znova iz latinskega originala prevedli. V najstarejši dobi so se pridržala v hrvaških knjigah ona mesta nespremenjena, kjer se iztočni lgrški tekst in zapadni latinski ne strinjata, kjer bi bila tedaj tudi v staroslovenskem prevodu razlika. Še le pozneje so se počela taka mesta v hrvaških knjigah na podlagi latinskega teksta popravljati. Zato imamo tudi v

dunajskem spomeniku zanimiv primer, na katerega je po vsej pravici opozoril izdajatelj. Nahaja se namreč tukaj odlomek iz epistole ad Corinthios, ta odlomek apostola je naš spomenik rimskega obreda vzel nespremenjen, kakor se nahaja v najstarejših cirilskih rokopisih, tedaj rokopisih iztočnega obreda, pridržal se je tedaj stari staroslovenski prevod. Pa ne samo to, vzela se je celo iz praks-apostola cela lekcija, kakor se nahaja v praks-apostolih iztočnega obreda in ne morda samo toliko, kakor bi to pričakovali sodeč po rimskih misalih. V latinskem misalu se počenja na tem mestu perikopa z besedami *spectaculum facti sumus mundo* in tako tudi v glagolskem misalu kneza Novaka: bratič, pozorište stvoreni esmo, toda na dunajskih odlomkih se pričanja perikopa že z besedami bratič bogu ni apostoli posledence (*fratres, Deus nos apostolos novissimos*), kakor je to najti tudi v cirilskem apostolu šišatovacens. in tudi v grških apostolih: Ἀδελφοί, ὁ θεὸς ἡμῶν τοὺς ἀποστόλους ἐποίησε. V latinskih misalih se končuje perikopa z verzom 14. in sicer z dodanimi besedami »in Christo domino nostro« in s tem se strinja zopet misale Nov., toda na teh listih še ni pri teh besedah konca tega odlomka, perikopa se še nadaljuje, kakor je to tudi v apost. šišatov.

Zanimivo je tudi to, da se nahaja v glagolskem Vrbniškem breviariju iz XIII. stol. isti odlomek apostola, toda tam je stari prevod na nekaterih mestih že popravljen na podlagi latinskega teksta, kjer ima še dunajski spomenik staro čitanje, iz tega se da sklepati, da sta dunajska lista starejša od XIII. stol. — Glede praefacij je vladala v starih misalih velika svoboda. Črnčič, kateri je iskal v Rimu originala jedni praefaciji dunajskih listov zasledil je v jedni praefaciji missae sc. Hieronymi v misalu iz XV. stol. sledeče besede: »ut omnium pene sacrarum scripturarum volumina graecae hebraicaeque caldaicae suo eloquentiae fonte disartaque latina et materna lingua nobis aperte et magnifice explanaret« in v glagolskem misalu Kržičića iz l. 1531. se tudi bere: »da vseh maloman' svetih pisam knigi: grčke, ebréiske i haldeiske rečnosti svoe istočnikom i urišenim latinskim i ototčaskim ezikom očito nam i vzveličeno istmači.«

Jedno in sicer najkrajše poglavje odmerjeno je jeziku tega spomenika. Tukaj ni bilo mnogo omeniti, kajti kakih posebnostij, katere bi bile zanimive, ni v tem spomeniku, jezik je hrvaška redakcija staroslovenščine, poluglasnik se še ni nadomestil z a ali e in se je ohranil skoraj v vseh slučajih. V leksikalnem obziru so važne besede vsađb — vsuđb za latinski izraz *communio*, mimo katerega se pa nahaja tudi beseda brašbnoce v tem pomenu. Jagić misli, da se je zadnji izraz šele na Hrvaškem uvedel v cerkveno književnost. Poznejši izraz je tudi prinošenje za latinski *oblatio* ali *munus*.

Razpravi sami je pridejal prof. Jagić dva dodatka. V prvem dodatku je objavil znova glagolske kijevske fragmente, na katere se je pri pojas-

njevanji dunajskih listov mnogokrat skliceval. Dasi je ta spomenik že nekolikokrat izdan — prvi ga je objavil Sreznevskij in potem se je natisnil tudi v Časopisu česk. mus., moramo biti hvaležni, da smo dobili zdaj popolnoma kritično izdanje v natančni cirilski transkribciji, ker je ta stari spomenik tako važen ne samo po svoji vsebini za najstarejšo cerkvenoslovansko književnost, ampak tudi za slovansko palaeografijo in celo za rešavanje vprašanja, kje je domovina staroslovenskega jezika. Na konci razprave je priložil izdajatelj vseh osem listov tega spomenika v krasnih snimkih in zato bo ta razprava, okrašena v celem z desetimi snimki, važen pripomoček za študiranje slovanske palaeografije. Toda Jagić se ni zadovoljil s samim objavljenjem tega dragocenega spomenika, dodal je tudi v opazkah analizo vsebine. Prizadeval se je mnogo, da bi našel celemu spomeniku, t. j. vsem molitvam latinski original, pa to se tudi njemu ni posrečilo, zato je pridejal natančen latinski prevod, morda bo zdaj kak zapadni učenjak slučajno našel latinski izvirnik.

Že v razpravi sami je govoril obširneje o tem spomeniku in pobijal Geitlerjevo mnenje, da so kijevski fragmenti postali nekje v Macedoniji. O tem pač ni dvojiti, da oni spadajo v oblast velike Moravske, slovacizmi so v tem spomeniku dovolj jasni: c za stsl. št, z za žd, in šč (znano je, da je imela staročeščina mesto današnjega št' skupino šč) m. št. Jagić prišteva k moravizmom tudi mehkost soglasnikov č, ž, š, c, kajti preiskovanja prof. Gebaura so pokazala, da so ti glasovi bili v staročeščini še mehki; sicer ni nemogoče, da je označevanje mehkosti pri teh soglasnikih v kijevskih fragmentih prava staroslovenska posebnost, kajti tudi v staroslovenščini so bili saj v najstarejši dobi palatali še mehki glasovi, kakor to vidimo v cod. zograph., in baš kijevski odlomki so spomenik, kateri gledé glasoslovnih natančnostij in pravilnostij v rabi nosnikov in poluglasnikov še cod. zograph. ne odstopajo. Pri tej priliki je sprožil Jagić tudi vprašanje, če ni domovina teh odlomkov na Hrvaškem, to on odločno zanikuje in temu tudi nasprotuje ves notranji značaj tega spomenika: »Vor allem wenn man den sprachlichen Charakter derjenigen glagolitischen Denkmäler der ältesten Periode, die einigermassen auf Kroatien und Dalmatien als ihre muthmassliche Heimat hindeuten, näher ins Auge fasst, — dazu würde ich Glagolita Clozianus und Codex Marianus rechnen — so merkt man in diesen schon allerlei Abweichungen von der feinen Regelmässigkeit, durch welche sich gerade die Sprache der Kiever Blätter so vortheilhaft auszeichnet. Wie sollen nun Texte, die in einem notorisch nicht altslovenischen Medium entstanden, schon desswegen einige Einbusse an sprachlicher Feinheit erlitten hätten, nachträglich nach Norden gekommen, daselbst von neuem in alter Ursprünglichkeit der altslovenischen Sprache erglänzen.«

Na prvi strani prvega lista kijevskih odlomkov je odlomek iz poslanja do Rimljanov (XIII, 11—14, XIV, 1—4), toda pisano od druge in sicer poznejše roke. Razlika v pisavi te strani in med ostalimi listi se zapazi koj na prvi hip; pa ne samo palaeografično se razlikuje ta stran od ostalega spomenika, nego tudi v grafiki. Tukaj se nahaja samo jeden poluglasnik in sicer trdi, dočim se ostali listi ravno po natančnem razločevanju obeh poluglasnikov odlikujejo, nekolikokrat manjka celo poluglasnik, za *ę* in *ję* se rabi samo ona črka, katera navadno znači samo *ę*, tudi za *y* se piše samo jedna kombinacija. Tako znatne so tedaj razlike v grafiki. O moravizmih tukaj ni sledu, ni *c*, ni *z* ni *šč* ni najti. Zato se mi dozdeva, da je pravo pogodil prof. Jagić trdeč, da so se te vrste na prvotno prazno stran spomenika še le pozneje napisale in sicer nekje na jugu, v Macedoniji ali pa na Hrvaškem. In sicer se mu dozdeva verjetneje, da je to hrvaški odlomek in to radi palaeografičnih razlogov, kajti ta stran ima mnogo sličnosti v črkah z dunajskima listoma, posebno pa radi rimsko-latinskega značaja teh vrstic. Da so te vrste na prvi strani sestavljene po rimskem obredu, razvidi se iz molitve, katera sledi na tej strani takoj za omenjenim odlomkom poslanja do Rimljanov. In ta trditev o hrvaški provenienci poznejšega dostavka pri kijevskih odlomkih se mi dozdeva jako srečna, ta stran bi bila tedaj zdaj najstarejši representant hrvaške glagolice ali natančneje glagolice, kakor se je na hrvaških tleh pisala na konci XI. ali pa v početku XII. stol. Menj verjetno se mi dozdeva, da bi po smrti Metodovi bili njegovi učenci iz severnih pokrajin, kjer se je bila takrat že vpeljala slovanska maša po latinskem obredu, prinesli spomenik take vrste na jug v Macedonijo in da bi se ta bil tamkaj še dve stoletji pozneje nespremenjeno prepisoval, dasi je bil njegov rimsko-latinski značaj dovolj očiten. O rimskem obredu slovanskega bogoslužja v Macedoniji pa zdaj nimamo nobenih podatkov, vsi cerkveno-slovanski spomeniki iz Macedonije so sestavljeni po iztočnem obredu.

V drugem dodatku je objavil tretje poglavje rokopisa Hrvata Pastrića, kateri se nahaja v Rimu v museo borgiano de propaganda fide, kjer se poroča, po katerih krajih Hrvaške (Dalmacije in Primorja) je bil na konci XVII. stol. še glagolizem v cerkvi razširjen. Iz tega poročila razvidamo, kako močno je bil v tej dobi še razširjen glagolizem celo v onih krajih, kjer bi zdaj tega ne pričakovali, zato je to važen donesek za zgodovino glagolizma med Hrvati.

V Šoštanji, dné 6. vel. srpana 1890.

V. Oblak.

X.

Balade in romance.

Napisal A. Aškerč.

(Dalje.)

Toliko in — zvesti svojemu zgorej navedenemu gêslu — ne več nego toliko, hoteli in morali smo odgovoriti »Rimskemu Katoliku«, in to v obrambo možá, ki v predsodkov prostih krogih ne potrebuje obrambe, katera je bila pa drugim nasproti potrebna. V zadoščenje mu bodi preklic, ki je bil na drugem mestu objavljen — lojalen, kar odkrito priznavamo.¹⁾ O lojalnosti »Rimskega Katolika« pa nikdar nismo ugibali, niti nas ni volja razmotrivati njegovo lojalnost.

Poslej ne bodemo več govorili o njem, ampak knjigo Aškerčevo hočemo vzeti v roke.

Kdor količkaj zasleduje proizvode denašnje svetovne književnosti, priznati mora, da prevladuje povsod neko bolestno teženje biti kolikor moči izvirnim, originalnim, in v ta namen so tudi vsi pomočki dobri. To teženje v originalnost pa rojeva kot neizogibno posledico izsrednost, ekscentričnost, in to je prvo znamenje vseh modernih književnih del. Človek se nehoté spominja ónega pevca, ki je pred leti nastopal v raznih zabaviščih, držéč v vsaki roki po nekoliko sto kilogramov težko železno kroglo, metal in lovil ji ter zajedno pel arijo iz »Fausta«. Fantazija, ta prelepa hči Zenova, sama boléha, izgubila je ljúbčka svojega — ideal — s katerim je gospodarila in vladala v brezmejni slobodi — postarala se je in kot histeriška devica služi sedaj svojim razvadam in ugajajo ji svoje posebnosti! Ali ta bolezen je prava pravcata »epidemija«, ki se je prišla tudi najvišjih duhov. Tolstoj, ta velikan, ki je znal, kakor nikdo, spajati v prejšnjih delih divni idealizem s pravim, čistim realizmom, izpremenil se je čez noč v nagega naturalista, iz slikarja v — fotografa, iz živega modrijana — v nerazumnega tajnostnega moralista. — Čemu bi se spominjali še imen, kakor Ibsen, Zola, ali pa Scheffel in Ebers? Pri tem teženji po izvirnosti je, žal, poezija le premnogokrat več izgubila, negoli pridobila. Roman in drama sta zašla na kriva pota, in če v Nemcih zlasti mlajši zarod vidi v Wildenbruchu rešitelja drame, vender ga ne moremo oprostiti očitanja ónega teženja, o katerem smo dejali, da znači pesniške proizvode moderne književnosti.

In takó izreden pot, kakor sta ga nastopila roman in drama, tak jednak pot nastopa soseben v Nemcih tudi pesem. Dasi se k nji ne obrača takó velika množica poetiških talentov nego k prozi, ker pesem ne dovoljuje takó slobodnega razvitka osebnih nazorov, kakor roman ali novela — vender

¹⁾ Glej »Ljubljanski Zvon«, 1890, str. 511.

velja tudi o teh vezani besedi posvečenih talentih v veliki večini to, kar smo zgôraj dejali o drugih. Originalnost, izvirnost je namen in jedro, poezija pa le plašč ali pomoček.

Kakó dobro dé torej človeku, ako zasledí proizvod, kateremu zgôraj omenjeno znamenje našega časa še ni vtisnjeno, niti ne še napečatenó; in koliko bolj se mu ogréva okrog srcá, ako si smé čitatelj rêči, da je to vzraslo na njega domačih tléh. In takisto se nam je godilo ob Aškerčevi knjižici.

Ko nam je bila zadnjič prilika izpregovoriti besedo o taki prikazni na našem književnem polji — od tedaj bode kmalu že devet let — dejali smo, da, odkar nam je za Vodníkom v tridesetih letih tekočega stoletja „Kranjska Čebelica“ po obliki in vsebini presnovala pesništvo slovensko, poslala so nam dobrotna nebesa v vsakem desetletji velikega pesnika, ki je s svojimi neumrjočimi pesnimi korenito označil razvoj našega pesništva ter vrhu tega zaznamoval lep napredek vsega književnega, vsega kulturnega življenja slovenskega: četrto desetletje porodilo nam je Prešérna, peto Levstika, šesto Jenka, sedmo Stritarja, meja osmega in devetega Gregorčiča, in danes smemo pristaviti: na meji devetega in desetega stoletja nam je postavljen zopet nov kamen, novo znamenje na poti našega razvoja v Antonu Aškercu.

In to znamenje je res znamenito; kajti epična moč v naših pesnikih še ni nikdar prodrla takó zmagovito in tako individualno na dan, kakor tu. Kdo more tajiti, da je Prešeren še tičal do malega v valovih, ki jih je gnala nemška romantika? A iz njih se je z elementarno silo in gnan od želje in prepričanja, da le narodna tla dadé pravi sok bujni cvetki poezije v samostalni književnosti, povzdignil Levstik, dosedaj poleg Prešerna največji naš pesniški genij. Jenko ni imel te moči — óni duševni tók, ki je iz Nemcev prihajal in — kaj hočemo, — dasi je drug, a kolikor toli še vedno prihaja, — omamil je tudi njega. Strauss in Schopenhauer sta vladala tam, in v nas smo čutili pluskanje teh valov, branili se jim nismo in tudi danes se jim še ne branimó, ako čítamo našega Stritarja. Pravi učenec zadnjega je Gregorčič — lirik, čeravno Gregorčič — epik, kolikor ga je, stopa korak naprej v sedaj vladajoči realizem, a to še tako, da si sam ni v svesti tega koraka. In vsi ti pesniki so pred vsem — liriki. Z Aškerčevo knjigo pa je naša epika trdno, oblastno in zmagovito krenila na pravo pot. In kakó mi razumemo ta realizem? Slikati opisovati vse, kakeršno je vse v resnici, a vender opisovati to le tako in v takem vzporedu in v taki zvezi, da mora vzbujati estetično zadoščenje, hrepenenje po nekaj nedosežnem, skratka — da mora ustvarjati ideal v gledalci, v čitatelji samem: torej ne golo življenje — golo resnico samo, ampak golo resnico pod zlato prozorno tančico idealizma.

(Konec prihodnjič.)

LISTEK.

Ilustrovan narodni koledar za navadno leto 1891. Uredil, izdal in založil *Dragotin Hribar*. — Ta jako priročni in spretno urejeni koledar je prišel te dni v III. tečaji na svetlo, in to na vse strani izboljšan in popolnjen. v šematizmu zanesljivejši, v zabavnem delu mnogovrstnejši, nego sta bila njegova dva prednika, tako da je vsega priporočila vreden, zlasti ker je cena njegova (50 kr.!) tako nizka, da se čudimo izdajatelju, kako more izhajati. V koledarskem delu bodo vsakega zanimali posameznim mesecem in dnevom pridejani imenitni dogodki iz domače in občne zgodovine; nadalje rodopis naše presvetle vladarske rodbine; imenik sedanjih vladarjev evropskih. Praktično vrednost imajo podatki o poštnih in brzojavnih pošiljativah. Zelo skrbno je sestavljena adresna knjiga, ki podaje osobje vseh cesarskih, deželnih in občinskih oblastev in zavodov na Kranjskem. Res, da se v tem imeniku nahaja še marsikateri pogrešek, toda pri tolikem številu raznih imen, novih imenovanj in osebnih prememb tudi drugače biti ne more. V zabavnem delu nas je najbolj zanimal gorko pisani životopis dičnega gospoda *dr. Ferneja Zupanca*, predsednika c. kr. notarske zbornice kranjske, ki je duševno in telesno čil in zdrav pred nekoliko tedni praznoval osemdesetletnico svoje dōbe. S tem životopisom, kateremu je pridejana jako dobro pogojena podoba slavljenčeva, ustregel je izdajatelj premnogim čestiteljem tega v vsakem oziru vrlega moža. Dalje beremo v koledarji životopis Božidara Raiča, slikarja Janeza Šubica in Ivana Dolinarja, vse s podobami, in kratek razgled po svetu, kakor tudi še nekaj drugih drobnih stvari. Želeli bi, da bi izdajatelj drugo leto najprej svoji knjigi popravil naslov (*Ilustrovan narodni koledar*!) in da bi vzprejel vānjo še imenik slovenskih časopisov in vseh národnih društev. Končno moramo pohvaliti izdavalca, da je v svoj koledar poleg latinskih imen vzel tudi domača stara slovenska mesečna imena in zlasti, da je za junius vzprejel staro obliko *rženi cvet*. Vsak zaveden narod čišla staro svojino, stare svetinje. Čehi in Hrvatje se strogo držé starih slovanskih mesečnih imen ter se ne zmenijo za latinska, katera so tudi Nemci zadnje čase začeli opuščati. Nikakor ne želimo in ne zahtevamo, da bi se morali latinskih mesečnih imen ogibati ali jih zamétati; zahtevamo samo, da bi se poleg latinskih smela rabiti tudi stara narodna imena, katera smo zadnja leta v knjigi in življenji popolnoma zanemarjali in celo zatirali. O tej priliki nam je prišel na misel smešen slučaj, ki se je pred več tedni pripetil g. uredniku „Nove Soče“. S sveto jezo, kakor bi za našim listom stal sam grozni g. vitez dr. Tonkli, zakadila se je „Nova Soča“ v „Lj. Zvon“ ter ga pošteno oštela, da je skoval in po svetu ljudi bégat poslal „novotarijo“, neumno mesečno ime „rženi cvet“ ali „ržni cvet“. — Toda, ko bi bili goriški pismouki kedaj brali epohalno razpravo Miklošičevo „Die slavischen Monatsnamen“ (Denkschriften, XVII. Bd, pg. 5); ali kedaj v rokah imeli vrlega Murka „Slovensko-nemški ročni besédnik“ (v Gradci 1832, pg. 487, s. v. režén); ali ko bi poznali vsaj svojega Vodnika (Vodnikove pesni, v Ljubljani 1869, pg. 39. vrsta 3. od spodaj), tedaj bi vedeli, da je *ržnicvét* in *ržéni cvét* starejši od starega rožnega cvéta in od mlajšega rožnika; vedeli bi, da *ržni cvet*, kakor pravi Miklošič, pomeni „Roggenblüte“, in kakor razlaga Murko, „den Monat, in dem das Korn blüht“. Potolazili bi bili tedaj svojo jezo in pustili naš list z mirom. Qui bene distinguit, bene docet!

Hrvatska književnost. — Navzlic temu, da literarna društva in premnogi časopisi poberó najboljši in največji del duševnega kapitala, pokaže se vendar tudi zunaj teh mej kak nov književen plod. Največjo zaslugo pri tem imajo razne tiskarne in knji-

garne, od katerih se zadnji čas posebno odlikuje »knjižara dioničke tiskare«, kakor smo že zadnjič omenili. Posebno nam je ustregla ta tiskarna, da je znova izdala prelepo zbirko »Narodnih pripovedek«, ki jih je naš učenj rojak gosp. profesor Matija Valjavec-Kračmanov nabral v Varaždinu in okolici ter jih pred tridesetimi leti prvokrat dal na svitlo. Ker nam ta knjiga čuva dragocenih biserov narodne tradicionalne literature hrvaško-slovenske, priporočamo jo kar najbolje vsem Slovincem. Drugi naš rojak, duhoviti gospod *Fran Selak*, podaje nam pod naslovom »U ženskom društvu« celo zbirko slik in črtic iz resničnega življenja. Knjiga se odlikuje tudi z lično zunanjo obliko. Evgen *Kumičić* je spisal novo pripovedko »Otrovana srdca«, a kot posebna knjižica je prišla na svitlo mična povest *Maričon*, ki jo je v »Viencu« priobčil *Šandor Gjalski*. Že oglašeni Harambašičev prevod velikega romana »Vojna i mir« od grofa Tolstega je s 30. snopičem dotiskan ter ga pri tej priliki znova priporočamo slovenskim čitateljem. Od istega slavnega ruskega pisatelja je v hrvaškem prevodu prišla na svitlo njegova najnovejša pripovedka »Kreutzerova sonata«. Zdaj izdava Šolčeva tiskarna v snopičih prevod francoskega romana »Tri mušketira« od *Aleksandra Dumasa*. — Starejši hrvaški pesnik *Vladislav Vežić* je Goethejev epos »Herman in Dorotea« tako izvrstno preložil na hrvaški jezik, da se čita kakor kak pesniško dovršen original. Vežić se je z velikim trudom prizadeval, da bi natanko prestavil vse misli nemškega izvirnika, a da bi vendar pesem po duhu in obliki postala hrvaška pesem. V ta namen je v prevodu celo opustil šestomer, kar mu nekateri kritiki hudo zamerjajo. — Znani zagovornik hrvaško-srbske zloge in jednosti, pesnik *Jovan Sundević* je izpeval pesniško pripovedko »Brat Marko i sestra Jeka«, v kateri dokazuje, da se Hrvati in Srbi lahko ljubijo kot bratje jednega in istega naroda, akoprem spadajo vsak drugi cerkvi krščanski. — Vsakega rodoljuba je veselo iznenadil stari in slavni pesnik *Ivan Trnski* z novim eposom »Ana Lovićeva«, za kateri je porabil narodno ustno poročilo, kako je Ana Lovićeva pri Kostajnici leta 1630. Turkom izdala rojake svoje, ki so bili zbrani v cerkvi sv. Ane. — Priljubljeni pripovedovalec *Ferdo Becić* je svojo pripovedko *Perso* predelal v žalostno igro v petih dejanjih ter jo v Varaždinu dal na svitlo. — Kako hrvaško občinstvo čem dalje tem rajše čita hrvaške knjige priča nam to, da sta poleg mnogih že večkrat omenjenih »bibliotek«, jele v Zagrebu izhajati dve novi podobni zbirki. Kraljeva tiskarna je v malih snopičih začela izdavat »Hrvatsko zabavno knjižnico«, v kateri so doslej med drugim zagledale svet pesmi starejšega hrvaškega pesnika *dr. Ivana Zahara* in mala pripovedka darovitega začetnika *Zitomirskega*; »Vseučilišna knjižara« R. Auerja pa je oglasila »Knjižnico izabranih stranih romana« ter začela z Maupassantovim romanom »Braća« (*Pierre et Jean*). — Hrvatski pedagoško-književni zbor dal je na svitlo VII. in VIII. zvezek Šmidovih povestij za mladino. Pod naslovom »Uzdarje dobroj djeci« je *Ivan Devčić* v Gospiću izdal drugi zvezek svojih pripovedk za mladino, a že je tudi pripravil za tisk »Ličke pripovedke« iz življenja hrvaškega ljudstva v Liki. — Učiteljem in odgojiteljem bo dobro došla nova knjiga »Nekoje misli o uzgoju«, ki jo je angleški spisal slavni filozof *John Locke*, pohrvalit pa marljivi učitelj in pisatelj *Ivan Širola*. Upozarjamo na njo tudi slovenske učitelje, kakor tudi na knjigo: »Pučka prosvjeta«, katero je izdala »Matica dalmatinska«. Pisatelj *Nikola Šimić* je to imenitno knjigo razdelil v 24 poglavij ter skušal s prav lahkoumevno besedo prosto ljudstvo poučiti o veri, o duševnih darovih, o čednosti, poštenju, usmiljenju, dobrem vzgledu in drugih нравnih dolžnostih človeka. — V »akademski knjižari« v Zagrebu je v snopičih začelo izhajati »Hrvatsko primorje«, slike, spisi in potopisi od *Dragutina Hirca*. Vsa knjiga bo obsegala 8—10 snopičev. — *Dr. Nik. Selak* je začel izdavat poučno delo: »Oči i zdravlje školske djece u Hrvatskoj

i Slavoniji na temelji praktičnega preiskavanja. Prijatelje narodne glasbe upozarjamo na »kratko uputo u tamburanje po kajdah«, katero je pisatelj *Milutin pl. Farkaš* popravljeno drugič dal na svitlo. Se bolj jim priporočamo *Kuhačev* razpravo »Slavjanski i slavjanska glasba«, o kateri smo že govorili v XXII. pismu iz Zagreba. Prav pridno napreduje izdavanje *Rambaudove* »Povjesti Rusije«, katere je doslej 6 zvezkov prišlo na svitlo. Omeniti nam je, da je vseučilišna knjigarna prevod te knjige vzela samolastnemu prejšnemu prestavljalcu ter ga poverila g. prof. Adamiću, ki nič ne menja niti ne dopolnjuje francoskega izvirnika. Dobro došel nam bode vsem južnim Slovenom hrvaški prevod dr. Chiudine »Zgodovine Črne gore«, kajti to je doslej jedina knjiga, ki vestno in pravično poroča o tej zanimivi slovenski kneževini in zgodovini njeni. Knjigo je iz talijanskega preložil *Petar Šoljan* na Hvaru v Dalmaciji. Prirodoslovce zanimali bosta dve knjižici; jedno je prof. *Brusina* napisal »Motriocem ptičjega svijeta«, v kateri popisuje domače ptice ter uči, kako jih treba opazovati; v drugi nam zdaj že ranjki prof. *Šebišanović* pod naslovom »Ihtijološke refleksije« podaja nekoliko gradiva za riboznanstvo ter pouk, kako in kje da bi se imele ribe gojiti. Da je ob začetku novega šolskega leta prišlo na svitlo več novih šolskih knjig, ne trebamo posebej omenjati.

S.

O **Voduškovi astronomični knjigi** piše nemški znanstveni list »Gaea« pag. 640 (1890, X. Heft) tako: „Für diejenigen, welche mit den Grundlagen der Differential- und Integral-Rechnung vertraut sind, bietet das obige Werk eine sehr gründliche und lichtvolle Einleitung in das Studium der rechnenden Astronomie. Der Verfasser entwickelt zunächst die wichtigsten Sätze aus der Geometrie der Ebene und des Raumes, dann die Bewegungsgesetze der Himmelskörper, hierauf die Parallaxen-Rechnung, und gibt sehr ausführliche Darstellungen der Praecession und Nutation. Daran reiht sich ein Capitel über Zeitbestimmung und ein Abschnitt: Bestimmung der Erdbahn-Elemente. Eigenartig ist seine Darstellung des Störungsproblemcs. Die Ausstattung des Buches ist vortrefflich, besonders die zahlreichen Formeln sind durchweg in übersichtlichem Satze gegeben, was die Benutzung sehr erleichtert.“

»**Firdūzi in derviš.**« Pod tem naslovom smo priobčili v 8. številki Aškrčev roman, ki je zaradi svoje duhovite, pikre vsebine in očitne tendencije v vseh književnih krogih vzbudila toliko pozornosti, kakor že dolgo ne nobena v »Zvonu« priobčena pesem. Toliko iskreneje obžalujemo, da se je v predzadnjo kitico vtepel tiskovni pogrešek, ki paznega bralca neprijetno moti. Kitica:

„Kóran zmešal mu je glavo.
Drážiti ga greh bi bilo;
Zbólel svetec bi še huje:
Kdo vé, kaj se je zgodilo?
Kriv pa bil bi jaz!

mora se glasiti takó:

„Kóran zmešal mu je glavo.
Drážiti ga greh bi bilo;
Zbólel svetec bi še huje:
Kdo vé, kaj bi se zgodilo?
Kriv pa bil bi jaz!“

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrta leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec**.
Uredništvo in upravnništvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna tiskarna« v Ljubljani.